ความฉลาด ไร้พรมแดน

ชยสาโร ภิกขุ

ความฉลาด
ไร้พรมแดน

ชยสาโร ภิกขุ

ความฉลาดไร้พรมแดน

ชยสาโร ภิกขุ

ISBN 978-616-7930-19-0

พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน

มูลนิธิปัญญาประทีป
๑๐๒๓/๔๗ ซอยปรีดีพนมยงค์ ๔๑ สุขุมวิท ๗๑ เขตวัฒนา กทม. ๑๐๑๑๐
โทรศัพท์ ๐-๒๗๑๓-๓๖๗๔
www.jayasaro.panyaprateep.org

ฉบับเดิมพิมพ์มาแล้วประมาณ ๓๕,๐๐๐ เล่ม

ฉบับปรับปรุง
พิมพ์ครั้งที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๒ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ศิลปกรรม สุนทรี รมณียกุล

จัดทำโดย มูลนิธิปัญญาประทีป

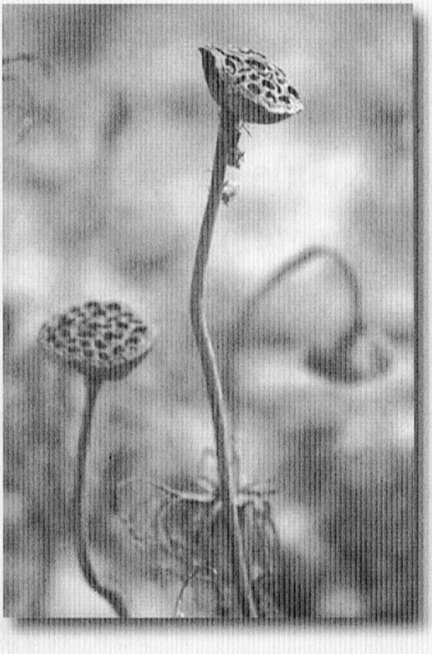
พิมพ์ที่ บริษัท โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (1987) จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๔๒๘-๗๕๐๐

ดำเนินการพิมพ์ บริษัท คิว พริ้นท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๘๐๐-๒๒๙๒

อนุโมทนา

ผู้มีจิตศรัทธาได้แจ้งความประสงค์ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ ***"ความฉลาดไร้พรมแดน"*** เพื่อแจกเป็นธรรมทานแก่ญาติมิตร อาตมาขออนุโมทนาตามความประสงค์ด้วยความเต็มใจ ขออนุโมทนาในกุศลจริยาของผู้จัดพิมพ์ และขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัยกับทั้งอำนาจแห่งบุญที่บำเพ็ญแล้ว จงอำนวยผลให้ผู้จัดพิมพ์พร้อมด้วยญาติมิตรทั้งหลายเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย และด้วยการใช้ปัญญาของตนเพื่อประโยชน์และความสุขทั้งแก่ตนเองและคนอื่นตลอดกาลนาน

ชยสาโร ภิกขุ

สารบัญ

"...การเจริญด้วยปัญญา
มีเงื่อนไขอยู่ที่ความสงบของจิตใจ และความรู้ตัว
...อารมณ์รุนแรงครอบงำจิตใจเมื่อไร
ไม่ว่าจะเป็นอยากได้ ความโกรธ
ความน้อยใจ ความกล้า
หรืออะไรก็แล้วแต่
ปัญญาจะดับไปทันที
...อาตมาจึงเคยพูดว่า
คนเราฉลาดเฉพาะเวลาที่ไม่โง่"

ความฉลาดไร้พรมแดน

วันนี้อาตมาได้รับนิมนต์มาบรรยายธรรมเรื่อง **ความฉลาดไร้พรมแดน** ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญาความรู้เห็นตามความเป็นจริงนั่นเอง *พุทธศาสนาเรียกได้ว่าเป็นศาสนาแห่งปัญญา เป็นศาสนาที่สอนว่าการพัฒนาปัญญาเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดของศาสนิกชน* อาตมาหันมาศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพราะความสนใจฝักใฝ่ในเรื่องปัญญา ตั้งปณิธานจิตมีอุดมการณ์ตั้งแต่เด็กเลยว่าเป็นผู้ใหญ่แล้วอยากเป็นผู้มีปัญญา ทั้ง ๆ ที่ตอนนั้นยังไม่รู้ว่า ปัญญาคืออะไร

ตอนเด็กไม่เคยคิดว่าศาสนาจะสอนวิธีพัฒนาปัญญาได้ เพราะในคัมภีร์ของศาสนาประจำชาติหาคำสอนทางด้านปัญญาแทบจะไม่เจอ ทำให้รู้สึกแปลกแยกจากศาสนานั้นตลอดมา พออายุประมาณสิบห้าปีเริ่มจะสนใจเรื่องชีวิต เกิดความสงสัยมากว่าเราเกิดมาทำไม เราเกิดมาเพื่ออะไร ความดีความชั่วมีจริงไหม มีหลักการตายตัวตามธรรมชาติหรือว่าเป็นเพียงเรื่องสมมติ

ปีนั้นอาตมามีโอกาสเดินทางไปเที่ยวแอฟริกาเหนือกับหมู่เพื่อน เป็นครั้งแรกที่ไปเที่ยวต่างประเทศ ได้ประสบการณ์ที่มีประโยชน์และประทับใจมาก โดยเฉพาะในการได้ข้อคิดเรื่องชีวิต เจอวัฒนธรรมอิสลาม ได้สัมผัสหลายสิ่งหลายอย่างที่รู้สึกว่าแปลกประหลาด ซึ่งทำให้เกิดความรู้ขึ้นมาว่าหลายสิ่งหลายอย่างที่อังกฤษที่เคยถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ ที่จริงไม่ใช่เป็นเพียงผลการสมมติหรือการตกลงกันของชาวเกาะเล็ก ๆ เกาะหนึ่งที่อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของยุโรปเท่านั้นเอง ประเด็นที่ชวนคิดไตร่ตรองมากคือว่าเราจะแน่ใจได้อย่างไรว่า ความยึดมั่นถือมั่นของคนอังกฤษดีกว่าความยึดมั่นถือมั่นของชาวโมร็อกโก อะไรคือเครื่องตัดสิน ปัญญาในระดับพื้นฐานจึงเกิดขึ้นจากการดูสิ่งที่คุ้นเคยด้วยสายตาใหม่

เมื่อกลับไปถึงอังกฤษแล้วอาตมาเริ่มหาคำตอบปัญหาต่าง ๆ ด้วยการอ่านหนังสือ อยากจะรู้ว่าทำไมทุกคนในโลกล้วนแต่ต้องการความสุขทั้งนั้น แต่น้อยคนเหลือเกินที่ประสบความสำเร็จ อยากจะทราบว่าชีวิตที่ดีงามเป็นอย่างไร มีจริงไหม เป็นสิ่งที่มนุษย์เราหวังได้ไหม หรือเราต้องยอมรับว่าชีวิตเป็นอย่างนี้แหละ คือผิวเผิน พร่องเป็นนิจ

ความทุกข์เป็นของสากล แต่ลักษณะอาการของความทุกข์มีต่าง ๆ ความทุกข์ของคนในประเทศที่เจริญแล้วมักไม่เกี่ยวกับปัจจัยสี่ การดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอดทางเศรษฐกิจมีอยู่แต่ไม่มาก ความทุกข์ทางใจมักจะเด่นกว่า เช่น ความทุกข์ที่เกิดจากความรู้สึกลึก ๆ ว่าชีวิตของตนไม่มีความหมาย ในสมัยปัจจุบันปัญหาสังคมในโลกเจริญแล้วมีมาก และไม่มีวี่แววเลยว่าจะหมดไปเพราะความพร้อมทางวัตถุ ปัญหายาเสพติด และอาชญากรรมไม่ลดน้อยลง จำนวนผู้ฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้นอย่างน่าเป็นห่วงทุกปี แม้ในหมู่วัยรุ่น โรคจิตโรคประสาทน่าตกใจ

สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอาการของสังคมที่หลงทางและของอารยธรรมที่ถึงจุดตัน เมื่อสังคมใดเป็นอย่างนี้คนจำนวนหนึ่งมักจะกลับไปหาของเก่า คือศาสนาประจำชาติเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิต ชาวอเมริกันไปทางนี้ค่อนข้างมาก ที่อื่นโดยเฉพาะที่ยุโรปมีการแสวงหาแนวทางใหม่และพุทธศาสนาได้รับความนิยมจากคนจำนวนมากพอสมควร *พระพุทธศาสนามีคำสอนที่ชัดเจน ไม่ขัดแย้งในตัว มีความละเอียดอ่อน ซึ่งเน้นภาคปฏิบัติ มีแนวทางพัฒนาชีวิตให้พ้นจากความทุกข์ เข้าถึงความสุขที่แท้จริง คือมีระบบการศึกษาที่สมบูรณ์*

ส่วนระบบการศึกษาที่ได้รับความนิยมทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นในประเทศทางตะวันออกหรือทางตะวันตกก็ตาม มักเน้นการสอนให้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาเฉพาะด้าน เราจึงผลิตคนออกมาที่ฉลาดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ไม่ฉลาดในอีกหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ของคนสมัยนี้จึงค่อนข้างคับแคบ แน่นอนเราปฏิเสธไม่ได้ว่า การเตรียมนักศึกษาเพื่อประกอบอาชีพต่อไปเป็นเรื่องจำเป็น *แต่ที่น่าเสียดายคือ เด็กทุกวันนี้กำลังขาดความฉลาดในการเป็นมนุษย์* เด็กถูกมองว่าเป็นอนาคตของเศรษฐกิจมากกว่าเป็นอนาคตของสังคมโลก งานและเงินเป็นมิติชีวิตที่กำลังทับถมมิติอื่น คนเราชอบลืมภาพรวมลืมถามว่าทำเพื่ออะไร

ถ้ามีใครสงสัยว่า ทำไมเราต้องมีศาสนา ศาสนามีประโยชน์อะไรบ้าง ศาสนาพุทธหายไปจากประเทศไทยจะเป็นปัญหาอะไร ก็ตอบได้อยู่นัยหนึ่งว่า ศาสนาพุทธเป็นสิ่งที่ทำให้เราได้มีความรู้ความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ของตน สามารถทำให้เราได้เห็นภาพรวมรู้ประจักษ์ในสิ่งที่เหนือวัตถุ เหนือการผลิตและการบริโภค

ในการพัฒนาประเทศชาติที่ผ่านมาหรือการพัฒนาโลกก็ว่าได้ ความฉลาดที่ได้รับการบำรุงอย่างเห็นได้ชัดคือความฉลาดในการพัฒนาวิธีการ เช่น วิธีการสื่อสาร

และวิธีการทำสิ่งต่าง ๆ ซึ่งก็ไม่ผิดอะไร แต่ข้อบกพร่องอยู่ที่ว่าขาดการพิจารณาว่าเราพัฒนาสิ่งเหล่านี้เพื่ออะไร เรามักจะถือเพียงแค่ว่า ถ้าทำได้เราต้องทำ เราไม่ทำคนอื่นจะทำ แต่เราสามารถทำสิ่งต่าง ๆ เร็วขึ้นสะดวกขึ้น ง่ายขึ้น *ความเร็วไม่ใช่เป็นสิ่งที่ดีเสมอไป ความสะดวก ความง่ายอาจไม่นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีก็ได้*

หลวงพ่อชาเคยสอนพวกเราว่า ศาสตร์ที่สำคัญที่สุดคือพุทธศาสตร์ เพราะถ้าเราได้ศึกษาพุทธศาสตร์อย่างถ่องแท้แล้ว เราเรียนวิชาหรือศาสตร์อื่นต่อไป ก็พร้อมที่จะรับประโยชน์เต็มที่และไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ใคร ทั้งนี้เพราะเรามีแนวทางดำเนินที่ชัดแล้ว เราตั้งเข็มทิศเอาไว้แล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างเราหยิบมาศึกษา หยิบมาวิจัยได้ หากเราขาดพุทธศาสตร์เป็นพื้นฐานแล้ว ก็ไม่รู้ว่าเราศึกษาเพื่ออะไร อย่างไร เมื่อเป็นอย่างนั้น ก็ยากที่การพัฒนาของเราจะนำไปสู่ความสุขของชาวโลก แต่มักจะตกอยู่ใต้อำนาจของตัณหาและความเห็นแก่ตัว

พระพุทธองค์เคยจำกัดความของคำว่าบัณฑิตหรือนักปราชญ์ ว่าหมายถึงผู้ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พระองค์ทรงสอนว่าใครฉลาดจริงต้องมีพฤติกรรมที่

ไร้โทษด้วยความฉลาด ไม่ใช่เรื่องสมอง เรื่องไอคิวอย่างเดียว พระพุทธคุณข้อหนึ่งซึ่งตรงกับเรื่องนี้ คือ *"วิชชาจรณะสัมปันโน"* พระพุทธเจ้าถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ วิชาก็คือความรู้ จรณะก็คือความประพฤติ การกระทำของพระองค์งดงามอย่างยิ่งเพราะพระองค์ทำอะไรหรือพูดอะไรก็ตาม ล้วนแต่เกิดจากความบริสุทธิ์ ความเมตตากรุณา และปัญญาภายในพระหทัยของพระองค์ทั้งสิ้น

ทางหลักพุทธศาสนาของเรา ถือว่าด้านนอกด้านในต้องสอดคล้องกัน ต้องมีความสมานกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความรู้ภายในหากไม่ปรากฏในการสัมพันธ์กับโลกหรือกับสังคม ในทางสร้างสรรค์หรือเกื้อกูล หรือยิ่งร้ายกว่านั้น ถ้าถูกใช้ไปในการเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ท่านไม่ให้เกียรติแก่ความรู้นั้นว่าเป็น *"ปัญญา"* และผู้ที่กระทำอย่างนั้นไม่ถือว่าเป็นบัณฑิต เป็นแค่คนสมองใส

สรุปว่า **ปัญญาในทางพุทธศาสนาคือวิชาหรือคุณธรรมที่สามารถตัดความทุกข์และดับกิเลสได้** เป็นความรู้ที่เราน้อมนำไปสู่ประโยชน์และความสุขที่แท้จริงในชีวิตของเรา นำไปสู่ความสุขและประโยชน์แก่ชุมชนแก่สังคม แก่ประเทศชาติ แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายปัญญา

ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นจากจิตใจที่สามารถดำรงอยู่เหนืออำนาจของกิเลสที่มีชื่อว่า *"นิวรณ์"*

นิวรณ์ข้อแรก คือความยินดีในความสะดวกสบาย การคิดปรุงแต่งในความสนุกสนานต่าง ๆ ที่เคยมีในอดีต หรือที่หวังว่าจะมีในอนาคต จิตใจที่เข้มแข็งและเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ ต้องสามารถปล่อยวางความยึดติดในความสุขทางเนื้อหนังบ้าง ไม่เอาจริงเอาจังกับมันมากเกินไป ข้อนี้สำคัญที่สุด บัณฑิตต้องสามารถอยู่เหนือหรือหลุดพ้นชั่วคราวจากความคิดผิดต่าง ๆ จิตใจที่ไม่เป็นเหยื่อของอารมณ์ต่าง ๆ ไม่เป็นเหยื่อของความใคร่ในกาม ความขัดเคือง ความพยาบาท ความกลัดกลุ้ม ความซึมเศร้า ความวิตกกังวล ความฟุ้งซ่านวุ่นวาย ความลังเลสงสัย คือจิตที่จะเกิดปัญญา เพราะสิ่งเหล่านี้บั่นทอนสมรรถภาพของจิต บั่นทอนความสุข บั่นทอนปัญญาของเราตลอดเวลา ฉะนั้น*การเจริญด้วยปัญญามีเงื่อนไขอยู่ที่ความสงบของจิตใจและความรู้ตัว*

ความรู้ของเราที่เกิดจากการได้ยินได้ฟัง หรือจากการอ่านหนังสือ เป็นความรู้ในระดับสัญญาคือความจำ ปัญหาของเราอยู่ตรงที่ว่า เราสามารถดึงปัญญาระดับนี้มาใช้ในชีวิตประจำวันได้ไม่แน่นอน เมื่อสิ่งแวดล้อม

อำนวย อารมณ์เราปกติดีอาจจะไม่ยากนัก ไม่มีอะไรมากระทบกระเทือนจิตใจจนเกินไป และไม่มีสิ่งที่มีผลต่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรืออัตตาของเราก็พอไปได้ แต่*อารมณ์รุนแรงครอบงำจิตใจเมื่อไร ไม่ว่าจะเป็นความอยากได้ ความโกรธ ความน้อยใจ ความกลัวหรืออะไรก็แล้วแต่ ปัญญาจะดับไปทันที*

อาตมาจึงเคยพูดว่า "*คนเราฉลาดเฉพาะเวลาที่ไม่โง่*" ผู้นำประเทศมหาอำนาจท่านหนึ่งเป็นตัวอย่างในเรื่องนี้ ท่านตกเป็นข่าวอื้อฉาว ถามว่าท่านฉลาดไหมถ้ามองในแง่ทั่วไปก็ต้องยอมรับว่าฉลาดมาก ถ้าไม่ฉลาดก็คงไม่ได้รับตำแหน่งผู้นำ ความสามารถในการอ่านหนังสือ การจับประเด็นในการถกเถียงกัน การใช้ภาษา การใช้จิตวิทยา ล้วนแล้วแต่ส่อให้เห็นว่าเป็นคนที่มี**ไอคิว**สูงพอสมควร เสียแต่ว่า**อีคิว**อ่อน เนื่องจากว่าขาดวุฒิภาวะทางจิต ขาดความฉลาดในการบริหารอารมณ์ของตัวเอง จึงตกเป็นเหยื่อของความรู้สึกทางเพศจนกระทั่งกล้าทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ

ผลสุดท้ายเขาทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของตัวเอง สร้างความทุกข์และความอับอายกับครอบครัว และยิ่งกว่านั้น เนื่องจากว่าเป็นผู้นำประเทศ ยังมีผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติและความมั่นคงของโลก

คนเรามักมองความฉลาดในแง่คับแคบมาก เราจึงไม่เข้าใจว่าทำไมคนฉลาดเพิ่มขึ้นทุกวัน แต่บ้านเมืองไม่ดีขึ้นเท่าที่ควร คนสะสมทฤษฎีมากกว่าสั่งสมนิสัยดี ในสมัยนี้ ศาสนามีอิทธิพลน้อยลง สิ่งที่มีอิทธิพลและได้รับความเคารพนับถือจากคนทั่วไปมากขึ้นคือวิทยาศาสตร์ โดยมีเทคโนโลยีเป็นเครื่องผูกพันจิตใจของชาวบ้าน ในสมัยนี้วิทยาศาสตร์มีฐานะคล้าย ๆ กับศาสนาอยู่พอสมควร ข้อแตกต่างประการหนึ่งอยู่ที่ว่าศาสนายอมรับบทบาทของศรัทธา คือความเชื่อในสิ่งที่ตนยังพิสูจน์ไม่ได้ ส่วนวิทยาศาสตร์นั้น ซึ่งคงต้องการให้เราเชื่อในบางสิ่งบางอย่างที่พิสูจน์ไม่ได้เหมือนกัน แต่วิทยาศาสตร์ไม่ค่อยยอมรับว่าตนเกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือคุณค่าใด ๆ

มีอะไรบ้างที่วิทยาศาสตร์ให้เราเชื่อโดยพิสูจน์ไม่ได้ ก็มีหลายอย่าง เช่น ข้อที่วิทยาศาสตร์ถือว่าเราสามารถอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาตินอกตัวเราได้ โดยไม่ต้องสนใจหรือรับรู้ต่อธรรมชาติของจิตใจ วิทยาศาสตร์จะรับเฉพาะสิ่งที่เทคโนโลยีปัจจุบันวัดได้ สิ่งที่วัดไม่ได้วิทยาศาสตร์ถือว่าอยู่นอกเขตของมัน แค่นี้ก็ไม่เป็นไร เป็นการยอมรับขีดจำกัดของวิทยาศาสตร์ในการ

แสวงหาความจริงอย่างถ่อมตน ปัญหาก็เกิดขึ้น ในเมื่อนักวิทยาศาสตร์หลงตัวว่า วิธีการแสวงหาความจริงของตนเท่านั้นที่ถูกต้องและสิ่งที่วัดได้เท่านั้นที่เป็นความจริง

เมื่อวิทยาศาสตร์มีความเห็นอย่างนี้ วิธีการแสวงหาความจริงอย่างอื่นก็กลายเป็นเรื่องงมงายไปหมด ความจริงที่วัดไม่ได้กลายเป็นแค่เรื่องเพ้อฝัน หรือถ้ามีจริงก็ไม่มีความสำคัญอะไร ตรงนี้แหละที่เราเห็นบ่อเกิดของวัตถุนิยมปัจจุบัน มีความสงสัยว่าวิทยาศาสตร์พิสูจน์ว่าวิธีการของตนสามารถรู้ความจริงของโลกทั้งหมดได้ หรือว่าเหตุผลของมนุษย์สามารถเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้จักจุดกำเนิดของเหตุผล คือ จิต

ทางพุทธศาสนาเราถือว่า วิทยาศาสตร์ยังเป็นระบบที่บกพร่องอยู่ เพราะไม่สามารถเข้าถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม การที่วิทยาศาสตร์มักมองข้ามความสำคัญของจิตใจ ย่อมมีผลกระทบต่อทุกวิชาการ การที่ให้ความสำคัญเฉพาะกับสิ่งที่เราวัดได้ และไม่ยอมรับในสิ่งที่เราวัดไม่ได้ เป็นการสร้างขีดจำกัดในการแสวงหาความจริง ซึ่งอาจทำให้เกิดความคิดผิดได้ หลายอย่างพิสูจน์ไม่ได้ แต่เป็นส่วนสำคัญของชีวิต ยกตัวอย่างง่าย ๆ ถามว่าความรักมีจริงไหม ตอบว่ามี แต่พิสูจน์ได้ไหม จะเอาอะไร

มาพิสูจน์ได้ เป็นความรู้สึกอย่างหนึ่งใช่ไหม ความเกลียดมีจริงไหม ทุกคนก็ยืนยันได้เลยว่า ความรักความเกลียดมีจริง แต่พิสูจน์ได้ไหม ก็พิสูจน์แบบวิทยาศาสตร์ไม่ได้ เพราะวัดไม่ได้ มันเลยขอบเขตของวิทยาศาสตร์

นักวิทยาศาสตร์อาจจะค้านว่า ความรู้สึกเหล่านี้เป็นผลพลอยได้ของการทำงานของสมอง ขณะนี้กำลังค้นคว้าในเรื่องนี้อยู่ หวังว่าอีกไม่นานจะสามารถจับกลไกได้ ถ้าไม่ฟังดี ๆ เราอาจจะไม่สังเกตความเชื่อที่ซ่อนเร้นอยู่ในคำพูดนี้ หนึ่ง ความเชื่อว่าวัตถุมาก่อนและเป็นที่ตั้งของจิต ซึ่งไม่เคยพิสูจน์ได้ ในห้าสิบปีที่ผ่านมานักวิทยาศาสตร์ใช้งบประมาณในการวิจัยเรื่องสมองไม่รู้กี่พันล้าน ยังไม่ค่อยได้ผลอะไร สอง ความเชื่อว่าสิ่งใดที่เขายังไม่เข้าใจ ในอนาคตเขาจะต้องเข้าใจ เพราะวิธีการเขาถูกแล้ว

ความยึดมั่นถือมั่นในวิทยาศาสตร์ก็เป็นความงมงายอีกรูปแบบหนึ่งได้ วิทยาศาสตร์มีคุณประโยชน์ต่อเรามาก อาตมาไม่มีเจตนาดูหมิ่น เพียงแต่อยากให้เห็นว่า วิชานี้เป็นส่วนหรือสาขาหนึ่งของการแสวงหาความจริงของมนุษย์ มีทั้งคุณและโทษ เป็นสิ่งที่เราควรรู้เท่าทัน มิฉะนั้นความยึดมั่นถือมั่นนี้อาจจะกลายเป็นอุปสรรค

ต่อการเกิดขึ้นของความฉลาดที่สมบูรณ์ คือความฉลาดที่นำไปสู่ปัญญาที่จะดับความทุกข์ของมนุษย์เราได้

พระพุทธศาสนา ยืนยันว่าความฉลาดและปัญญาจะเกิดขึ้นได้ จะเป็นปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่มีโทษ ก็โดยมีเงื่อนไขทางจิตใจ ถ้าจิตใจขาดการฝึกอบรม ไม่ได้สัมผัสความสงบในระดับใดระดับหนึ่ง ปัญญาที่เกิดขึ้นจะไม่บริสุทธิ์ เราจะอดมีอคติ หรือความลำเอียงไม่ได้ ความยึดมั่นถือมั่นต่าง ๆ ย่อมฝังอยู่ในปัญญานั้น การเข้าข้างตัวเองและอิทธิพลของความโลภ ความโกรธ ความหลงต่าง ๆ จะค่อย ๆ ปรากฏขึ้น

ถ้าเราไม่ฉลาดในอารมณ์ของตน ความรู้ความเข้าใจของเรา แม้ในวิชาการที่ตนถนัดเคยเรียนมาอาจถูกตัณหาดึงไปได้ เมื่อเราตึงเครียดมีความกดดันมีเรื่องวิกฤต เราจะพึ่งเหตุผล ใช้ความฉลาดของเรามาแก้ปัญหาไม่ค่อยทัน ยกตัวอย่างจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเมื่อหลายปีที่แล้ว ตอนค่าเงินบาทกำลังตกฮวบความตระหนกตกใจของพวกที่อยู่ในวงการเงินบางคนทำให้สถานการณ์เสื่อมเร็วขึ้น ในหมู่ผู้เล่นหุ้นมีลักษณะเหมือนฝูงแกะ พอผู้นำทางขวัญเสีย ผู้ตามที่เหลือก็วิ่งแตกตื่นไปหาทางออกจากอันตราย เกือบทุกคนที่เกี่ยว

ข้องกับปัญหาเศรษฐกิจปีนั้นคงมีการศึกษา คนเหล่านี้เมื่อเจอจุดวิกฤตที่คุกคามผลประโยชน์หรืออัตตาตัวเองเหตุผลต่าง ๆ ความฉลาดของเขาเหล่านั้น มักจะถูกอารมณ์ครอบงำ **ไม่ทึ่มก็โม้** อย่างนี้ห่างไกล **ธัมโม**

อาจพูดได้ว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ไม่ได้อยู่ในโลกที่เป็นจริง เพราะเป็นวิทยาศาสตร์ที่อาศัยภาพหรือเป็นโมเดลในโลกของมนุษย์ที่ไม่มีอารมณ์ ไม่มีกิเลส นอกจากความต้องการหาผลประโยชน์อย่างมีเหตุผล แต่ในโลกที่เป็นจริง คนเรามีกิเลส เราไม่ค่อยรู้จักตัวเอง จึงสามารถทำตามหลักเหตุผลได้น้อย วิ่งตามความรู้สึกมากกว่า ผู้ที่จะดำเนินอย่างสม่ำเสมอตามหลักเหตุผลคือผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมทางจิตอย่างดีแล้ว

พระพุทธศาสนามีระบบการพัฒนาชีวิตที่ละเอียดอ่อนและสมบูรณ์แบบ เป็นทรัพยากรล้ำค่าของชาวโลกและโดยเฉพาะอย่างยิ่งของชาวไทย เมื่อเป็นเช่นนั้นอาตมารู้สึกทั้งเสียใจและเสียดายว่า เมืองไทยยังเอาหลักธรรมะมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาสังคมน้อยความจริงเมืองไทยได้เปรียบต่างประเทศพอสมควร ในเรื่องศาสนา เพราะ หนึ่ง เรามีเอกภาพทางศาสนาสูง สอง คือมีศาสนาที่เป็นระบบการศึกษา พูดอีกนัยหนึ่ง มีศาสนา

ที่เป็นตัวระบบการศึกษาพร้อมที่จะเป็นเครื่องพัฒนามนุษย์ ทั้งในแง่ไอคิวและอีคิว นอกจากจะไม่สร้างความวุ่นวายแก่สังคม หรือกระตุ้นความรู้สึกของประชากรให้รุนแรงแล้ว พระพุทธศาสนายังให้แนวทางพัฒนาประเทศชาติเพื่อเข้าถึงสังคมที่ยุติธรรม และสันติสุข

สิ่งที่น่าสังเกตในเรื่องนี้ ก็คือพุทธศาสนาไม่ได้เอาอุดมการณ์เป็นที่ตั้งของการพัฒนา แต่เอาการรู้เท่าทันธรรมชาติของมนุษย์เป็นแก่น จึงเป็นระบบที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ และอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง (practical และ realistic)

เราทุกคนคงเคยได้ยินคำว่า "*ภาวนา*" คนส่วนมากเข้าใจว่า*ภาวนา*เป็นเรื่องของการนั่งหลับตา อันที่จริงแล้วคำว่า "*ภาวนา*" คือคำที่ในปัจจุบันเรียกว่า "*พัฒนา*" นั่นเอง *การภาวนาในพุทธศาสนาต้องดำเนินไปในสี่ด้านพร้อม ๆ กัน จึงจะได้ระบบบูรณาการ ซึ่งเป็นระบบที่จะเกิดผลที่ดี ทั้งแก่ตนเอง แก่ครอบครัวแก่ชุมชน แก่ประเทศชาติ*

ด้านแรกที่ต้องพัฒนาคือความสัมพันธ์กับโลกวัตถุ เริ่มตั้งแต่ทรัพย์สมบัติสิ่งของของตนเอง พัฒนาความรู้สึก พัฒนาท่าทีต่อปัจจัยสี่ ตลอดจนถึงการพัฒนาในด้านความรู้สึก และพฤติกรรมต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

การภาวนาในด้านนี้หลักสำคัญคือการหาความพอดี กินอย่างไรจึงจะเป็นการกินที่พอดี นอนเท่าไรจึงจะเป็นการนอนที่พอดี บริหารกายเท่าไรจึงจะพอดี แต่งตัวอย่างไรจึงจะพอดี การใช้จ่ายเท่าใดจึงจะพอดี บริโภคอย่างไรจึงจะพอดี สร้างความรู้สึกต่อทรัพย์สมบัติของตัวเองอย่างไร จึงจะไม่เป็นทุกข์กับมัน การพัฒนาความฉลาดในการปฏิบัติต่อโลกวัตถุท่านเรียกว่า **กายภาวนา ผลจากการภาวนาพิสูจน์ได้จากการไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสิ่งอื่น**

ด้านที่สอง เราต้องการพัฒนาความฉลาดในการปฏิบัติต่อกับคนรอบข้าง รวมถึงความฉลาดในการสื่อสาร ในสมัยปัจจุบันนี้ ความฉลาดประเภทนี้สำคัญมาก *ในยุคข้อมูลข่าวสารนี้ เราได้เน้นในเรื่องเทคโนโลยีหรือวิธีการมากเกินไป* จนมองข้าม "เป้าหมาย" *ในการสื่อสาร* และเป้าหมายในการพัฒนาเทคโนโลยี อีเมล์ทำให้ติดต่อกันได้ง่ายจนเกิดปัญหา เช่น เมื่อเกิดอารมณ์หงุดหงิดรำคาญใครสักคนขึ้นมาก็สามารถเขียนอีเมล์ถึงเขา กดส่งไปได้ทันที เอาคืนไม่ได้ ยังไม่ได้กลั่นกรอง ยังไม่ค่อยได้คิดทบทวนอีกทีว่าควรไม่ควร ความสะดวกรวดเร็วในการสื่อสารอาจเป็นพิษกับคนใจร้อนได้

พุทธศาสนาไม่เคยสอนว่ายิ่งเร็วยิ่งดี ในทำนองเดียวกันก็ไม่เคยสอนว่ายิ่งช้ายิ่งดี แต่สอนว่าเอกลักษณ์ของผู้ฉลาดหรือนักปราชญ์ข้อหนึ่งคือการรู้จักกาลเทศะ จะเรียกว่าเป็นศิลปะก็ได้ บัณฑิตนักปราชญ์ย่อมจะรู้จักว่าเวลาไหนควรจะเป็นผู้นำเวลาไหนควรจะเป็นผู้คล้อยตาม เวลาไหนควรจะเป็นผู้คัดค้านเวลาไหนควรจะเป็นคนยอมโดยมีสติช่วยบอก ไม่มีสูตรสำเร็จรูปที่ไหนที่เราอ่านได้ท่องได้ แล้วก็รู้ได้ว่าในกรณีอย่างนี้ เหตุการณ์อย่างนี้ คุยกับบุคคลนี้ อยู่ในชุมชนนี้เราจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นไปไม่ได้

เราต้องฉลาดในการสื่อสาร ฉลาดในการดูคนออกเราต้องสามารถสัมผัสบรรยากาศในที่ประชุมหรือในที่ชุมชน บางสิ่งบางอย่างจะต้องทำเร็ว บางสิ่งบางอย่างก็ควรค่อย ๆเป็น ค่อย ๆไป นักปราชญ์เป็นผู้ที่ฉลาดในเรื่องนี้ หลายสิ่งหลายอย่างถ้าทำถูกกาลเทศะก็จะได้ผลดีบางสิ่งบางอย่างทำด้วยเจตนาดีเจตนาบริสุทธิ์ แต่ทำไม่ถูกกาลเทศะอาจไม่ได้ผล การผิดหวังในการทำความดีมักชวนให้น้อยอกน้อยใจว่าทำดีไม่ได้ดี บางทีเราทำดีก็จริงแต่ทำโดยขาดปัญญา **คนเราเอาแต่เจตนาเป็นหลักไม่ได้ต้องใช้เจตนากับปัญญาประสานกันจึงจะสำเร็จผล**

ทุกวันนี้ความฉลาดในการสื่อสารหรือที่เรียกว่า "Social Intelligence" มีคนสนใจมากขึ้น ปัจจุบันนี้บริษัทใหญ่ ๆ ต้องการคนที่มีความฉลาดในการสื่อสาร ต้องการคนที่ทำงานเป็นทีมได้ อาตมาเคยอ่านบทความซึ่งกล่าวว่า บริษัทชั้นนำของอเมริกามีคนที่มีไอคิวสูงถึง ๑๖๐ เป็นลูกน้องของคนที่มีไอคิวแค่ ๑๐๐ มากมายหลายแห่ง บางครั้งเราจะพบว่าผู้มีไอคิวสูงทำงานเป็นทีมไม่ค่อยได้ ไม่รับฟังเหตุผลของคนอื่น เชื่อว่าตนเองต้องถูกอยู่เสมอ ไม่ยอมแพ้ใคร ถือตัวถือตน เลยไม่มีใครชอบ ไม่มีใครอยากคบ ถึงแม้ว่าวิชาความรู้เขาดี แต่เขาไม่เจริญในอาชีพ เพราะขาดความฉลาดในการสื่อสารกับคนรอบข้าง **สรุปว่าความฉลาดในการพูดและการฟังเป็นสิ่งที่เราต้องตั้งใจพัฒนา**

การพัฒนาในด้านนี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาด้านศีลธรรม ข้อสังเกตในเรื่องศีลธรรมแนวพุทธก็คือ เรามองว่าศีลธรรมเป็นความปกติของผู้มีปัญญา จึงเน้นที่การทำความเข้าใจเรื่องชีวิต มากกว่าการปลูกฝังความรู้สึกใฝ่ฝันหรือหวาดกลัว พระพุทธเจ้าไม่เคยใช้วิธีล่อให้คนรักษาศีลด้วยรางวัลหรือขู่ด้วยโทษ **ศีลที่แท้**

ต้องเกิดด้วยความสมัครใจและความเข้าใจในเหตุผลและจุดประสงค์

ในพิธีกรรมขอศีล พิธีก็บอกอยู่ในตัวว่า ศีลธรรมของชาวพุทธเราต้องเกิดจากความพอใจและความริเริ่มของฝ่ายฆราวาส หรือของผู้ที่จะรักษา คือโยมต้องขอศีล ไม่ใช่ว่าอยากได้หรือไม่อยากได้ พระก็จะยัดเยียดให้ ถ้าโยมไม่ขอพระก็ไม่ให้ เพราะว่าต้องการให้แต่ผู้ที่ต้องการรักษา และถ้ามีใครยังไม่พร้อมหรือไม่อยากจะขอถือว่าเป็นเรื่องของโยม โยมเสียดายกิเลส พระก็ไม่ได้ว่าอะไร อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์ตรัสเรื่องศีลบ่อย เพราะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาชีวิต

ถ้าสมมติว่าเราเป็นผู้นำประเทศ และมีอำนาจทำตามใจได้ หรือเรามีฤทธิ์มีเดช สามารถทำความฝันให้เป็นความจริงได้ ถ้าเป็นอย่างนั้นเราจะปรับปรุงที่ทำงานหรือชุมชนที่เราอยู่อย่างไรจึงจะดี โดยทุกคนมีความสุข อาตมาเดาว่า ทุกคนก็คงจะตอบว่า ต้องการอยู่อย่างเป็นมิตรกัน ต้องการอยู่อย่างเห็นอกเห็นใจกัน มีความเคารพซึ่งกันและกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ถ้าเราทุกคนตกลงกันในจุดนี้ได้ ก็คือได้เป้าหมาย เสร็จแล้วต้องดูที่เหตุปัจจัยว่าทำอย่างไร จึงจะเกิดบรรยากาศแบบนั้น

อะไรคือเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดบรรยากาศแบบนั้น อะไรคือเหตุปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและทำให้บรรยากาศแบบนั้นเกิดไม่ได้สักที ไม่ใช่ว่ามันจะเกิดขึ้นได้ลอย ๆ เราต้องฉลาดในเรื่องเหตุปัจจัย

ศีลธรรมเท่านั้นมิใช่หรือ ที่ทำให้ชุมชนใดชุมชนหนึ่งอยู่ด้วยความเห็นอกเห็นใจกัน และอยู่ด้วยความเคารพซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เราอยู่กันหลาย ๆ คน การที่จะรักกันทุกคน หรือชอบกันทุกคนมันเป็นไปได้ยาก หรือคงเป็นไปไม่ได้ แต่ไม่เป็นไร แค่รู้สึกว่าเราปลอดภัย ไม่มีใครในชุมชนนี้รังแกหรือกลั่นแกล้งเราก็สบายใจแล้ว ถ้าเรามั่นใจว่าที่นี่ในชุมชนของเราไม่เคยมีขโมยเลยแม้แต่คนเดียว เราวางของไว้ตรงไหนเราก็รู้ว่ามันจะคงอยู่ตรงนั้น ทิ้งไว้เป็นชั่วโมงเราค่อยกลับมา มันก็อยู่ที่เดิม ไม่เคยมีของหายก็สบายใจไม่เครียดไม่ต้องระแวงกัน

ถ้าเรารู้ว่าไม่มีใครจะมาแย่งสามีเรา แย่งภรรยาเราเราก็ไม่ต้องคอยระแวงในเรื่องนี้ เราก็สบาย ถ้าเรามั่นใจว่าใครพูดกับเรา ก็ต้องเป็นความจริง ไม่เคยมีใครหลอกลวงเรา ที่นี่ไม่มีใครพูดเท็จกับเราแน่ อย่างนี้ก็สบายใจมาก เมื่อเราอยู่ในชุมชนที่ไม่มีการใช้ยาเสพติด

ไม่ว่าจะยาเสพติดที่ผิดกฎหมาย เช่น ยาบ้า หรือยาเสพติดที่ไม่ผิดกฎหมายก็ตาม เช่น เหล้า เราก็รู้สึกไว้วางใจเพราะว่าคนที่ไม่ใช้ยาเสพติดก็ยังเป็นตัวของตัวเองอยู่พอสมควร รับผิดชอบการกระทำของตัวเองได้

พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เราเห็นเหตุผลว่า ถ้าเราอยู่ด้วยศีลธรรม ชุมชนจะรับผลดีอย่างไรบ้าง ถ้าเราต้องการผลคือความอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความเคารพซึ่งกันและกัน เราก็ต้องฉลาดในเหตุปัจจัยที่จะทำให้บรรยากาศนั้นเกิดขึ้น ท่านจึงเรียกศีลแต่ละข้อว่าเป็นสิกขาบท คือบทศึกษาบทพัฒนาตนเอง นอกเหนือจากเหตุผลทางชุมชนแล้ว ยังมีเหตุผลส่วนตัวด้วยว่าเมื่อเรามีความสบายใจว่าเราไม่ได้ทำอะไรไม่ได้พูดอะไรให้เป็นการเบียดเบียนตนเบียดเบียนผู้อื่นเลย เราก็รู้สึกเคารพตัวเอง นับถือตัวเองเป็นมิตรกับตัวเองได้ และการที่เราเคารพนับถือตัวเองได้นี่ก็เป็นความสุขที่สำคัญที่คนมักจะมองข้าม มันไม่ใช่ความสุขที่โลดโผน ไม่ใช่ความสุขที่เต็มไปด้วยความสนุกสนานก็จริง แต่เป็นความสุขที่เยือกเย็น

เมื่อเคารพตัวเองได้ นับถือตัวเองได้ มีความสบายใจว่าเราไม่เศร้าหมอง เราไม่มีอะไรที่ต้องตะขิดตะขวงหรือจะต้องคอยระแวงอยู่ตลอดเวลา มันจึงเป็นพื้นฐาน

ของการฝึกในด้านจิตในด้านสมาธิ หรือการละกิเลสต่าง ๆ การเจริญด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความอดทน ความขยัน ความเมตตากรุณา เป็นต้น ซึ่งเป็นเงื่อนไขของความเจริญด้วยปัญญา ฉะนั้น**ชีวิตของชาวพุทธทุกคนควรประกอบด้วยการพัฒนา พัฒนาในด้านความสัมพันธ์กับวัตถุ พัฒนาในด้านความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง เรียกว่า ศีลภาวนา**

ด้านต่อไปด้านที่สามคือการพัฒนาทางจิตใจให้จิตใจเรามีความสุข ให้จิตใจเราเข้มแข็ง ให้จิตใจเราสงบ ปราศจากสิ่งเศร้าหมองขุ่นมัวทั้งหลาย พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกทั้งหลายยืนยันเป็นเสียงเดียวกันว่า ความสงบคือความสุขที่แท้จริง ในฐานะที่เราทั้งหลายเป็นพุทธศาสนิกชน คือเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้เลิศประเสริฐที่สุดที่เคยอุบัติขึ้นในโลกนี้ เชื่อว่าสิ่งที่พระองค์สอนล้วนแต่เกิดจากพระมหาปัญญาคุณของท่าน เมื่อเป็นเช่นนั้น และเมื่อพระองค์ได้ทรงประกาศว่าเราทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้ถึงความสงบได้ และความสงบนั้นมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อชีวิตของเรา อาตมาว่าเราน่าจะลองดู มิฉะนั้นเหมือนเราไม่จริงใจต่อพระองค์ ไม่ศรัทธาจริง

เราเริ่มต้นอย่างนักวิทยาศาสตร์ก็ได้ คือรับสมมติฐานแล้วคอยทดลองดูว่าสมมติฐานนั้นถูกไหม พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนแบบเผด็จการว่าต้องเชื่ออย่างนั้นเชื่ออย่างนี้ ไม่เชื่อก็บาป พระพุทธองค์ใช้วิธีฝากข้อคิดเกี่ยวกับชีวิตไว้ให้เราพินิจพิจารณาเองว่าที่ท่านสอนใช่หรือไม่ โดยเทียบเคียงกับชีวิตของตนเองบ้าง ชีวิตของคนรอบข้างบ้าง จนเกิดความฉลาดในเรื่องชีวิตของตนเองเข้าใจว่าเราคืออะไร ชีวิตเราคืออะไร เมื่อเรายอมและสามารถอยู่ในปัจจุบันมากขึ้น สำนึกอยู่ในความรู้สึกนึกคิดในอารมณ์ของตนเองมากขึ้น เราก็ย่อมเห็นและเข้าใจตนเองมากขึ้น เข้าใจคนอื่นมากขึ้นด้วย เพราะว่าจิตใจของเราแต่ละคนก็ไม่ต่างกันเท่าไร ฉลาดในเรื่องอารมณ์ของตนก็คือฉลาดในเรื่องอารมณ์ของมนุษย์ เราจึงได้ผลในด้านสังคมด้วยการพัฒนาในแต่ละด้านเกี่ยวเนื่องกันเช่นนี้

ด้านที่สี่ ด้านสุดท้ายคือด้านปัญญา จิตใจสงบแล้วไม่ดิ้นรน ไม่กระวนกระวาย ไม่กระสับกระส่ายพร้อมที่จะเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง นี่คืออานิสงส์ของสมาธิโดยแท้ จุดประสงค์ของสมาธิไม่ใช่เพื่อเคลิบเคลิ้มไปอยู่ในอีกโลกหนึ่งที่ไม่ต้องรับรู้ต่อปัญหาชีวิต บทบาทของสมาธิคือการรวบรวมพลังจิตของเราไว้

เพื่อเป็นแรงหนุนการพิจารณาด้านปัญญาต่อไป ทั้งนี้เพราะว่ากิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ในชีวิตของเราจะยอมแพ้ปัญญาที่ตั้งไว้บนฐานแห่งความสงบเท่านั้น

ก่อนจะได้ปัญญาระดับสูงนี้ เราต้องฝึกใช้ความคิดเสียก่อน **ปัญญามีสองระดับ ปัญญาที่ ใช้ ความคิดก็มี ปัญญาที่ เหนือ ความคิดก็มี เราต้องเจริญปัญญาทั้งสองระดับจึงจะสมบูรณ์** ปัญญาที่ใช้ความคิด บรรเทาความทุกข์ได้บ้าง และมีหน้าที่ปูพื้นให้ปัญญาระดับเหนือความคิดเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นเป้าของปัญญาทั้งสองอย่างมีอันเดียว คือ ไตรลักษณ์ในชีวิตประจำวัน เราต้องพยายามคิด อย่างเช่นการพิจารณาว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่แน่

ตัณหาอุปาทานทำให้เรายึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นเรา เป็นของเรา ความหลงผิดว่าเราเป็นเจ้าของอย่างนี้ การมองไม่เห็นว่าสิ่งทั้งหลายอยู่กับเราชั่วคราวเท่านั้น ตามเหตุตามปัจจัยของมัน นี่แหละเป็นเหตุให้เราเป็นทุกข์กับความเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่เรายึดติด

พระพุทธเจ้าสอนให้เราสนใจศึกษาในเรื่องความไม่เที่ยง หลวงพ่อชาชอบใช้คำว่า "**ไม่แน่**" ซึ่งมีความหมายตรงกับอนิจจัง ท่านแนะนำว่าเวลาไหนเรารู้สึกว่าชอบ

อะไรมาก ๆ ให้รีบบอกตัวเอง สอนตัวเองว่า **"ไม่แน่"** ไม่ชอบก็ไม่แน่ รักก็ไม่แน่ ชังก็ไม่แน่ **"ชกมันไว้ก่อน"** ท่านว่าอย่างนั้น อย่าให้มันชกเรา อย่าให้สิ่งที่เราชอบ สิ่งที่เราไม่ชอบ ครอบงำจิตใจ เราตื่นเต้นก็ไม่แน่ เบื่อหน่ายก็ไม่แน่

การหมั่นคิดอย่างนี้เป็นการฝึกให้เราไม่หลงงมงายในอารมณ์ ให้เห็นอารมณ์ตามความเป็นจริงว่าเป็นแค่ธรรมชาติที่เกิดขึ้น ดับไป ตามเหตุตามปัจจัยของมัน ถ้าเราไม่รู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง ไม่รู้จักปล่อยวางความคิดผิดด้วยการรับรู้ต่อความจริง เราก็ต้องตกเป็นเหยื่อของอารมณ์ตัวเองอยู่ไม่รู้จบสิ้น ถูกอารมณ์ชักนำตลอดเวลา เหมือนเราเป็นหุ่นกระบอก ไม่เป็นอิสระ ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง เขาสรรเสริญก็ดีใจ เขานินทาก็เสียใจ จิตมีแต่ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ตามการชักการกระตุ้นจากสิ่งอื่นหรือคนอื่น พระพุทธองค์จึงตรัสเตือนสติเราและให้กำลังใจว่า **ไม่มีสิ่งใด ไม่มีคนใด ไม่มีอะไรเลยที่สามารถบังคับให้เราเป็นทุกข์ได้** <u>ถ้าเรามีปัญญา</u> พุทธพจน์ข้อนี้ให้ความหวังแก่เรา และให้จุดมุ่งหมายในการพัฒนาชีวิต

ดังนั้น ไม่ว่าเราเป็นนักบวชหรือเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน เราทุกคนมีแนวทางปฏิบัติ มีสิ่งท้าทายทุกวัน ทำอย่างไรเราจะได้ทำหน้าที่ของเรา ทำหน้าที่ต่อครอบครัว ทำหน้าที่ต่อสถาบันที่เราทำงาน ทำหน้าที่ต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่ไม่เศร้าหมอง ทำอย่างไรจึงจะรักษาความทรงตัวของจิตไว้ไม่ให้เกิดความหวั่นไหว ไม่ให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนกับการทำหน้าที่เหล่านั้น มันสนุกอยู่ตรงนี้นะ ตรงที่มีสิ่งท้าทายอยู่ตลอดเวลา แทนที่จะหลงใหลมัวเมาเมื่อมีสิ่งที่เราชอบ แทนที่จะน้อยใจหรือซึมเศร้าในโอกาสที่ต้องอยู่กับสิ่งที่เราไม่ชอบ เราก็สามารถเปลี่ยนท่าทีเสียใหม่ เมื่อจิตเราสะอาดและสดชื่น เราจะมีความสุขกับหน้าที่ได้ มีความสุขแล้วเราคงทำงานได้ดี

เราต้องเป็นนักศึกษาตลอดชีวิต พร้อมที่จะเรียนรู้จากประสบการณ์ของเราทุกอย่าง เมื่อเรายอมอยู่ในปัจจุบัน อยู่ด้วยสติ ไม่ปล่อยให้จิตใจคิดเรื่อยเปื่อยเรื่องอดีต เรื่องอนาคต แต่อยู่กับปัจจุบันด้วยการรู้ตัวทั่วพร้อม เรียนรู้จากประสบการณ์ ทบทวนประสบการณ์จากอดีต เพื่อประโยชน์ในปัจจุบันบ้าง นึกถึงอนาคตเพื่อเตรียมตัวและวางแผนให้ถูกบ้าง แต่ส่วนมากรู้จักสร้างความมักน้อย ความสันโดษในปัจจุบันอารมณ์

ถ้าเราสามารถอยู่ในปัจจุบันในลักษณะเช่นนี้ได้ คำว่า “เซ็ง” คำว่า “จำเจ” คำว่า “เบื่อ” จะไม่ปรากฏ เราสามารถมีความสุขได้ และเป็นความสุขที่ประกอบด้วยความฉลาด รู้ว่าอะไรควรไม่ควรโดยไม่ต้องถามใคร ที่จริงเราทุกคนก็มีปัญญาของตนเองอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าปัญญานั้นถูกความคิดฟุ้งซ่านวุ่นวายทับถมเอาไว้ แต่เมื่อเราสามารถปล่อยวาง และกล้าเสียสละความยินดีในสิ่งไร้แก่นสารสาระ ปล่อยวางความคิดเรื่อยเปื่อย เมื่อนั้นความคิดสร้างสรรค์ก็มีโอกาสบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตของเราได้

ดังนั้น เรามีโอกาสที่จะฉลาดอยู่ตลอดเวลา แม้ในโอกาสที่มีการกระทบกระทั่ง เกิดความกดดัน มีสิ่งคุกคาม ถ้าเราภาวนาด้วยความจริงใจ ภาวนาสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เราก็สามารถสร้างที่พึ่งภายในได้ มีหลักการของตนเองที่ยังคงทนอยู่ ไม่หวั่นไหวตามการแปรปรวนของสิ่งภายนอก ทำยากแต่ไม่เหลือวิสัย

พุทธศาสนาให้เราเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ทุกคนสามารถเจริญด้วยปัญญา จนกระทั่งเป็นผู้ที่มีความฉลาดที่ไม่มีเงื่อนไขจากอารมณ์ พ้นภาวะที่ฉลาดและคิดได้ใช้เหตุผลได้เฉพาะเวลาหรือในเหตุการณ์ที่

ไม่กระทบต่ออัตตาหรือศักดิ์ศรีหรือผลประโยชน์ส่วนตัวของเรา พ้นภาวะที่เหตุผลถูกบิดเบือนด้วยความอยากได้อยากมี หรือหวั่นไหวต่อความรู้สึกสุขทุกข์ ความชอบและไม่ชอบ หากสามารถมีจิตใจที่แน่วแน่อยู่ ไม่ว่าสิ่งรอบตัวเป็นอย่างไร ไม่ว่าอารมณ์ภายในเป็นอย่างไร สามารถอยู่กับความถูกต้องได้อยู่ตลอดเวลา

บางสิ่งบางอย่างไม่ถูกใจเราเลย แต่เมื่อเราเชิดชูเมื่อเราเคารพ เมื่อเราตั้งมั่นอยู่ในความถูกต้อง เราจะปฏิบัติหน้าที่อย่างนักปราชญ์ หรือผู้มีวุฒิภาวะสมบูรณ์ คือสามารถทำสิ่งที่ถูกต้องอยู่อย่างสม่ำเสมอ ขยันก็ทำขี้เกียจก็ทำ ชอบก็ทำ ไม่ชอบก็ทำ ถูกใจก็ทำ ไม่ถูกใจก็ทำ โดยปรารภความถูกต้องเป็นหลัก หลวงพ่อมักจะสอนว่า ***"ธรรมะคือ ความถูกต้อง"***

สุดท้ายนี้ขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จในการปฏิบัติเพื่อพัฒนากาย วาจา ใจ ให้มีคุณภาพ เพื่อประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์คนอื่น ตลอดกาลนานเทอญ

วันนี้อาตมาได้ให้ข้อคิดบ้างเล็กน้อย ในเรื่องความฉลาดและเรื่องปัญญา คงพอสมควรแก่เวลาเพียงแค่นี้เอวัง[๑]

---

[๑] *ธรรมเทศนา แสดง ณ กระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๔๔*

"...เราควรต้องรู้จักเว้นวรรคชีวิต
เหมือนกับการเขียนหนังสือ
เราต้องรู้จักเว้นวรรค
เว้นวรรคหนังสือแล้วจึงจะอ่านได้
ชีวิตของเราต้องมีการหยุด
ต้องมีการทบทวน
ว่าเรากำลังทำอะไรอยู่
เพื่อเราจะได้เห็นตนเอง
ชีวิตของเราจะมีความสุขที่แท้จริง
ก็อยู่ที่คุณภาพของชีวิต
อยู่ที่ความรู้สึกภาคภูมิใจตัวเอง"

มาตรวัดคุณค่า

ธรรมะเป็นของไม่ตาย ธรรมะคือความจริง ถ้าจิตใจของเรายอมรับความจริง น้อมความจริงเข้ามาในจิตใจของเราและปฏิบัติตาม จะทำให้ชีวิตของเรามีคุณภาพมากขึ้น คุณภาพคืออะไร ในสมัยนี้มีความสับสนกันมากระหว่างค่าหรือคุณค่า สิ่งที่มีค่าและราคา ในเมื่อสังคมปัจจุบันหนักไปในทางวัตถุ หนักไปทางการบริโภค คนมักจะถือว่าราคาเป็นเครื่องวัดคุณค่า สิ่งใดราคาแพง ๆ ก็จะถือว่าสิ่งนั้นมีคุณค่ามาก ทำให้คนส่วนใหญ่วัดประโยชน์วัดคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ด้วยราคา

อาตมาเคยพาคณะญาติโยมไปเดินป่าที่วัดภูจ้อมก้อม ซึ่งเป็นสาขาของวัดป่านานาชาติ วัดนั้นติดแม่น้ำโขง มีหินก้อนใหญ่ ๆ วางระเกะระกะมากหลาย ๆ ก้อนมีรูปทรงแปลกประหลาด สวยงามมาก วันที่พาคณะไป มีโยมคนหนึ่งเห็นหินสวยงามที่ไหน

ต้องอุทานออกมาว่า “ดูซิ หินก้อนนั้นเอาไปขายกรุงเทพฯ คงได้หลายตังค์” เขาอยู่ท่ามกลางธรรมชาติแท้ ๆ แต่จิตใจยังอยู่กับเงินกับทอง เดินผ่านก้อนหินสวย ๆ ก็ต้องตีออกมาเป็นราคา

ทุกวันนี้เรามักจะมองข้ามความสำคัญของสิ่งที่ตีราคาไม่ได้ เอาเงินเอาทองเป็นเครื่องวัด วิทยาศาสตร์ก็เหมือนกัน ให้ความสำคัญเฉพาะสิ่งที่วัดได้ ปัจจุบันถ้าวัดไม่ได้ก็ไม่ถือว่าอยู่ในขอบข่ายของวิทยาศาสตร์ สิ่งใดไม่ได้อยู่ในขอบข่ายของวิทยาศาสตร์ ก็บอกว่าเป็นเรื่องเหลวไหล เป็นเรื่องไร้แก่นสารสาระ โชคดีธรรมชาติยังเป็นอิสระจากความโลภของมนุษย์ พระอาทิตย์ตกดิน เสียงชะนีร้องกันกลางป่า ยังเป็นของบริสุทธิ์อยู่

คุณค่าของคนก็เช่นเดียวกัน เราจะเอาวัตถุวัดคนได้หรือ คนที่เคยทำงานเคยถือว่าชีวิตของตนเองมีคุณค่า เพราะทำงานเพราะมีเงินเดือน พอเกษียณแล้วไม่ทำงานแล้ว ก็รู้สึกว่าชีวิตไม่มีค่าเสียแล้ว เป็นภาระแก่คนอื่น เพราะไม่ได้ทำงานไม่มีเงินเดือน เป็นภาระแก่ลูกหลาน นี่เรียกว่าคิดผิด เพราะ**คุณค่าของชีวิตไม่ได้อยู่ที่เงินเดือน คุณค่าของชีวิตอยู่ที่สิ่งที่ดีงามภายใน**

จิตในใจของเรา อยู่ที่สิ่งดีงามที่เรากระทำด้วยกาย ด้วยวาจา เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจึงถือได้ว่า ชีวิตของเรามีคุณค่าได้จนถึงลมหายใจสุดท้าย

ตราบใดที่เรายังมีชีวิตอยู่ เรายังมีโอกาสละสิ่งที่ไม่ดี มีโอกาสทำสิ่งที่ดีที่งามที่เป็นประโยชน์ สิ่งที่ทำให้ตนเองมีความสุข ทำให้ผู้อื่นมีความสุขได้ตลอดเวลา ขณะทำงานทางโลกเรามีภาระหน้าที่มากมาย เมื่อมีอายุมากขึ้น น่าจะเป็นโอกาสที่ดีที่เราจะได้ทำงานส่วนตัวมากขึ้น พุทธศาสนาเราถือว่าตายแล้วไม่สูญ ถือว่ายังมีกิเลสอยู่ ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร การเวียนว่ายตายเกิดนั้นไม่เป็นไปตามยถากรรม ไม่เป็นไปตามพรหมลิขิต ไม่เป็นไปตามดวง แต่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม

กรรมคือการกระทำทางกาย วาจา ใจ ที่ประกอบด้วยเจตนา คือความตั้งใจ กรรม คือ การกระทำที่มีผล โดยมีหลักง่าย ๆ ว่า *การทำดีได้ดี การทำชั่วได้ชั่ว* เป็นหลักตรงไปตรงมา ขอให้คอยสังเกตว่าเมื่อไรเราทำความดี เราก็รู้สึกว่าดีทันที เอาแค่นั้นก็พอจะเข้าใจได้ เราจะเห็นได้ชัดว่าเรามีความรู้สึกที่ดีอยู่ภายใน ไม่ใช่ความสุข

เพราะคนอื่นยอมรับ คนอื่นสรรเสริญ คนอื่นเห็นบุญคุณของเรา นั่นเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

เมื่อเราทำความดีด้วยจิตใจบริสุทธิ์ ในขณะนั้นจิตใจของเรามีคุณภาพ ทำให้เรารวยขึ้นทันที คือ มีอริยทรัพย์เพิ่มมากขึ้น แต่ทรัพย์ประเภทนี้ไม่ใช่ของเราคนเดียว เนื่องจากว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของหมู่มนุษย์ เมื่อความดีของคนคนหนึ่งเพิ่มขึ้น ความดีของโลกก็เพิ่มขึ้นไปด้วย ความดีของมนุษย์เป็นของศักดิ์สิทธิ์ เพิ่มขึ้นอีกนิดหน่อยก็ยังน่าชื่นใจ

เมื่อเรามีอายุมากขึ้น เราก็ควรตั้งอกตั้งใจทำแต่สิ่งที่ดี พูดแต่สิ่งที่ดี ฝึกจิตให้น้อมไปในสิ่งที่ดีงาม การเพิ่มคุณภาพชีวิตของตนเอง เพื่อเพิ่มคุณงามความดีในโลกนี้ไว้ ทำให้ชีวิตเรามีเป้าหมาย มีคุณค่าทุกวันทุกเวลา มีงานต้องทำ ถ้าเรายังมีนิสัยใดที่ยังไม่ค่อยเรียบร้อย ไม่ใช่ว่าเราจะต้องยอมรับ เพราะนิสัยต่าง ๆ ไม่ใช่ของดั้งเดิมของจิตใจ แต่เกิดจากการกระทำ

เราทำสิ่งใดบ่อย ๆ สิ่งนั้นก็จะกลายเป็นความเคยชิน นาน ๆ เข้าความเคยชินก็จะกลายเป็นนิสัย นิสัยต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เราเคยสนับสนุนจนกลายเป็นบุคลิก แต่ไม่ใช่ว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นตลอดไป เรายังสามารถ

แก้ไขได้ ชอบโกรธคนนั้น โกรธคนนี้อยู่เรื่อย โกรธง่าย โกรธทุกวัน ไม่นานก็กลายเป็นคนขี้โกรธ ถ้าเราฝึกตนเอง มุ่งมั่นระงับความโกรธ ตั้งอกตั้งใจชนะมัน ไม่ต้องสงสัย ความโกรธก็จะค่อยลดน้อยลง เราจะเห็นชัดว่าไม่มีสิ่งใด เลยที่ตายตัว แก้ไม่ได้

สิ่งทั้งหลายในโลกนี้อยู่ได้เพราะมีอาหาร อารมณ์ ต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน ถ้ามีใครเคยทำให้เราเจ็บใจ เราก็ ชอบนำเรื่องนั้น ๆ มาคิดมาปรุงมาแต่ง ด้วยความน้อยอก น้อยใจ ความคิดปรุงแต่งนั่นแหละ คือ อาหารของความ โกรธแค้น ต้องทรมานมันบ้าง ให้มันอดอาหาร ดูซิว่าจะ อ่อนลงไหม

ในทำนองเดียวกัน ผู้ต้องการสร้างคุณงามความดี ควรรู้จักอาหารของความดี บำรุงจิตใจด้วยอาหารนี้ บ่อย ๆ ความดีต้องเจริญแน่ มันไม่เหลือวิสัยของใคร หรอก แต่ต้องทำถูกวิธี ลองสังเกตดูว่าความสนใจรับรู้ แต่สิ่งที่ทำให้พวกเราแตกต่างกันมีผลคือ**การเพ่งโทษ** ความรู้สึกว่าเป็นเราว่าเป็นเขารุนแรงขึ้น ผู้ที่พยายาม เสริมสร้างชาตินิยม หรือศาสนานิยม มักจะเน้นในสิ่งที่ ทำให้ความรู้สึกว่าเราว่าเขาเข้มข้นมากขึ้น

ส่วนพระพุทธศาสนาแนะนำในทางตรงข้ามคือ **ยอมรับความหลากหลายของโลก แต่ชวนให้มองในสิ่งที่ทำให้คนเราเหมือนกัน ท่านชี้ให้เห็นว่าจริง ๆ แล้วเราเป็นเพื่อน เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย** ไม่ว่าเราเป็นคนไทย เราเป็นคนอังกฤษ เป็นคนอัฟกานิสถาน คนอาหรับ เราเป็นคนสีผิวอะไร อยู่ที่ไหนก็ตาม เราเป็นเพื่อนในความเกิด เพื่อนในความแก่ เพื่อนในความเจ็บ เพื่อนในความตาย ทุก ๆ คน

ถ้าเราคิดพิจารณาในทางนี้บ่อย ๆ ทุก ๆ วัน ความรู้สึกว่าเราว่าเขาก็จะลดน้อยลง ซึ่งพิสูจน์ให้เราเห็นว่าความคิดการมอง มีผลต่อความรู้สึก หรืออารมณ์ของเราอย่างไรบ้าง ทิฐิความเห็นเป็นอาหารสำคัญของอารมณ์ ดังนั้น จึงควรระวังจิตของเราให้มาก **นักปราชญ์สอนว่าอยู่กับคนอื่นให้ตั้งสติอยู่กับการพูด อยู่คนเดียวให้ตั้งสติที่จิตใจ ไม่ปล่อยให้ปรุงแต่งไปในทางที่เศร้าหมอง**

แปลกดีนะ คนเราไม่ค่อยอยากอยู่ในปัจจุบัน อายุยังน้อย ยังเป็นหนุ่มเป็นสาว จิตใจชอบอยู่กับอนาคตมาก วางแผนอนาคตว่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

อายุมากขึ้นความสุขในการปรุงแต่งเรื่องอนาคตก็อ่อนลง เริ่มมีความสุขอยู่กับการระลึกถึงเรื่องเก่า ๆ กลายเป็นคนชอบอยู่ในอดีต ใครอยากรู้ว่าตัวเองแก่หรือยัง ก็ให้ลองดูความคิด ถ้าชอบคิดเรื่องอนาคตมากแสดงว่ายังหนุ่มยังสาวอยู่ ถ้าชอบเรื่องเก่าเรื่องอดีตมากกว่าถือว่าแก่แล้ว

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาถือว่าไม่ต้องหนุ่มต้องสาว ไม่ต้องแก่หรือชรา ให้อยู่ตรงทางสายกลางคือปัจจุบันดีกว่า แล้วเหมือนไม่มีอายุ ให้อยู่ในปัจจุบันกับสิ่งที่เป็นหน้าที่ในปัจจุบัน ให้สร้างผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานในปัจจุบัน จิตใจของเราก็สดชื่นอย่างน่าอัศจรรย์ ไม่ต้องไปหงุดหงิดรำคาญใคร ไม่ต้องไปโกรธใคร ไม่ต้องไปน้อยใจใคร ไม่ต้องไปหวงแหนใคร เมื่อรู้จักปล่อยวางอารมณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้จิตใจเราเศร้าหมอง รู้จักอยู่ในปัจจุบัน จิตใจเราก็มีความสุข ให้รักษาคุณภาพของจิตใจเอาไว้

พุทธศาสนาสอนให้เราฉลาดในเรื่องความสุขในปัจจุบัน นักธุรกิจทั้งหลายอยากให้เราเข้าใจว่า ความสุขอยู่ที่การบริโภค คนที่ไม่ปฏิบัติธรรมมักจะเชื่อ เพราะไม่เคยศึกษาในเรื่องความสุข แต่**คนที่ปฏิบัติธรรม**

สัมผัสกับธรรมชาติของความสุข ธรรมชาติของความทุกข์อย่างชัดเจนแล้ว ไม่หลง กล้าปล่อยความสุขขั้นหยาบบ้าง เพื่อมุ่งหน้าไปในข้อวัตรปฏิบัติที่นำไปสู่ความสุขที่แท้จริงได้ ระมัดระวังไม่ให้จิตใจหลงใหลในสิ่งที่ดึงลงไปสู่ความทุกข์ได้ วุฒิภาวะของคนเรา การเป็นผู้ใหญ่ของเรา อยู่ที่การบริหารอารมณ์ของตนได้ สามารถห้ามจิตใจจากสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยได้ โดยไม่ต้องมีคนอื่นบังคับ มีความละอายต่อบาปความเกรงกลัวต่อบาปเป็นที่พึ่ง มีสติเป็นที่พึ่ง มีปัญญาเป็นที่พึ่ง สงบ เยือกเย็น อย่างนี้ ชีวิตดีขึ้นทุกวัน คือ มีอริยทรัพย์เพิ่มขึ้น เรียกว่ารวยขึ้นทุกวัน

เราทุกคนอายุเท่าใดก็แล้วแต่ อายุครบเจ็ดสิบแปดสิบปี สิ่งไม่ดีไม่งามเราก็ค่อย ๆ ปล่อยไป วางไปเพราะไม่รู้จะเก็บไว้ทำไม ไม่ได้เอาแต่ราคา ไม่ได้เอาแต่คุณค่าทางโลก ชีวิตของเรามีคุณค่า

ขอถามตัวเองตรง ๆ ว่าเราต้องการอะไรจากชีวิตนี้เรามีเป้าหมายชีวิตทางด้านคุณธรรมชัดเจนหรือไม่ ถ้ามีแล้ว สิ่งที่เรากำลังดำเนินอยู่ทุกวันนี้ตรงกับเป้าหมายของเราหรือไม่ โอกาสที่เราจะหลงทางมีมา

เพราะการหลงทางของเรามักจะไม่ใช่ในลักษณะที่ว่าเราตั้งใจเลี้ยวซ้าย แล้วหลงเลี้ยวขวา แต่ว่าจะเป็นในลักษณะว่าเดินตามทาง แล้วก็เหออกไปจากทางวันละเล็กวันละน้อย วันละไม่กี่เซนติเมตร ไม่ถึงเมตร จนนาน ๆ เข้ามันก็ผิดทางหลายร้อยเมตร สุดท้ายตั้งใจจะไปทางเหนือออกมากลายเป็นว่าไปทางตะวันตกก็ได้ หรือกลับไปทางทิศใต้ก็ได้ เพราะว่ามันจะออกจากทางทีละเล็กทีละน้อย

เราควรจะต้องรู้จักเว้นวรรคชีวิต เหมือนกับเราเขียนหนังสือ เราต้องรู้จักเว้นวรรค เว้นวรรคหนังสือแล้วจึงจะอ่านได้ **ชีวิตของเราต้องมีการหยุดต้องมีการทบทวนว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ เพื่อเราจะได้เห็นตนเอง ชีวิตของเราจะมีความสุขที่แท้จริงก็อยู่ที่คุณภาพของชีวิต อยู่ที่ความรู้สึกภาคภูมิใจตัวเอง**

ถ้าวันไหนก่อนนอนเราทบทวนสิ่งที่ เราได้ทำวันนี้รู้สึกว่าวันนี้ไม่ได้ทำสิ่งใดเลย ไม่ได้พูดสิ่งใดเลยที่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ใครเลย ไม่มีการเบียดเบียนตน ไม่มีการเบียดเบียนผู้อื่น ถ้าครูบาอาจารย์

ที่เราเคารพนับถือ ท่านได้ทราบว่าเราทำอะไรไปบ้าง ท่านคงไม่มีอะไรที่จะตำหนิเราได้ เมื่อเราตรวจศีลของเรา ระลึกถึงคุณงามความดีที่เราได้ทำวันนี้ เราก็มีความสุขมาก ๆ ยิ่งขึ้น

เราระลึกว่าวันนี้ได้ทำวัตรสวดมนต์ ได้ทำจิตใจให้สงบสดชื่นเบิกบานด้วยสมาธิภาวนา ได้สร้างประโยชน์แก่ครอบครัว ได้สร้างประโยชน์ที่ทำงาน ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างไม่บกพร่อง คิดอย่างนี้เป็นแล้วก็มีความสุขมาก ความสุขนี้ไม่ต้องจ่ายเงิน ไม่ต้องบริโภค ไม่ต้องไปซื้อสิ่งใดเลยถึงจะได้ เพราะเป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากความเพียรพยายามของเรา

วันนี้อาตมาจึงขอฝากข้อคิด เรื่องคุณภาพชีวิตเอาไว้ ขอให้เห็นว่าคุณภาพชีวิตเกิดจากคุณภาพของการกระทำของเราด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ มองเป็นศิลปะก็ได้ **เราต้องเป็นศิลปินด้วยการแกะสลักชีวิตของเราให้งดงามขึ้นทุกวัน ๆ ซึ่งเป็นศิลปะที่ลึกซึ้งมาก สิ่งที่สร้างสรรค์นั้นคือตัวชีวิตที่งาม** ตีราคาในตลาดไม่ได้ วัดคุณค่าด้วยเงินก็ไม่ได้ ต้องใช้เครื่องวัดของพระพุทธเจ้า เป็นหลักที่แน่นอน และบริสุทธิ์ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิเลส

สุดท้ายนี้ ขออวยพรให้ทุกคนอยู่ด้วยความสุขกายสบายใจ ปราศจากภัยทั้งหลายทั้งปวง ขอให้อยู่ด้วยความสมานสามัคคีกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน มีการให้อภัยกัน ขอให้มีความสุขทุกประการ ตลอดกาลนานเทอญ[๒]

---

๒ *ธรรมเทศนาแสดงแก่คุณแม่แสงเงิน จียะพันธ์ ที่บ้านคุณพนิดา จันทรทรัพย์ เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๔*

“...เราต้องเป็นทุกสิ่งทุกอย่าง
แต่ที่สำคัญต้องเป็นกัลยาณมิตร
คือ เราต้องพยายามปลูกฝัง
ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา
ในจิตใจของลูก
และเราต้องมี ปัญญา
ในการเลี้ยงลูกด้วย”

การเลี้ยงลูก

ขอนมัสการหลวงพ่อ และแสดงความเคารพต่อพระเถระ พระอนุเถระทุกรูป ขอแสดงความเคารพต่อเพื่อนสหธรรมิกทุก ๆ คน ขอเจริญพรญาติโยมทุก ๆ คน

วันนี้มีโอกาสมาแสดงธรรมและให้ข้อคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงลูก ซึ่งความจริงเป็นโอกาสที่เหมาะสำหรับอาตมาเอง เพราะเพิ่งมาถึงวัดอมราวดี[๓] เมื่อวานนี้เหมือนกัน ก่อนนั้นกลับไปอยู่ที่บ้านประมาณอาทิตย์หนึ่ง เมื่อวานนี้ระหว่างที่นั่งรถกลับมาวัดอมราวดีนั้น อาตมานั่งคุยกับโยมแม่ถึงเรื่องสมัยก่อน เมื่ออาตมายังเป็นเด็กอยู่

โยมแม่บอกว่าถ้าแม่มีโอกาสที่จะมีชีวิตใหม่ หรือที่จะดำเนินชีวิตเสียใหม่ คิดว่าจะไม่เปลี่ยนลูกเลย ลูกสามคนเป็นที่พอใจของแม่มาก แต่ถ้าจะเปลี่ยนคงจะเปลี่ยนตัวเองเสียมากกว่า โดยเฉพาะรู้สึกว่าเมื่อก่อนแม่จุกจิกจู้จี้กับเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ มากเกินไป เพราะตอนนั้นแม่ประมาท ไม่ได้คิดว่าอีกไม่กี่ปี ลูกจะต้องจากไป ลูกคน

---

[๓] *ประเทศอังกฤษ*

ที่สองจะต้องไปอยู่เมืองไทย ๑๒ ปี เห็นหน้ากันแค่สองสามครั้ง

เมื่อก่อนนั้นไม่ค่อยได้คิดเรื่องอนาคต หมกมุ่นและกังวลแต่ความบกพร่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นเรื่องว่าลูกแต่งตัวอย่างไร ผมของลูกยาวเกินไป ลูกแต่งตัวเกะกะไม่เรียบร้อย เรื่องเล็กก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ เราเลยเสียเวลากับอารมณ์ที่เศร้าหมอง แล้วต่อมานาน ๆ จึงได้พบกันครั้งหนึ่ง ก็รู้สึกเสียดายว่าสมัยก่อนเราไม่ได้ใช้เวลาให้ดีกว่านั้น

อาตมาก็นั่งชมแม่ว่าเป็นผู้ที่คิดเป็น คือคิดไม่เข้าข้างตัวเอง ไม่โทษสิ่งภายนอก แต่โทษความประมาทของตัวเอง แต่ว่าความคิดของแม่อย่างนี้ไม่ถึงกับเป็นปัญญาเพราะ**ปัญญาคือความรู้เท่าทัน และความรู้ของโยมแม่ในครั้งนี้ไม่ทันเหตุการณ์**

อาตมาเองก็รู้สึกว่า สมัยยังอยู่ที่บ้านเราดื้อรั้นในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ สร้างความทุกข์ให้กับพ่อแม่ เพราะไม่ยอมละทิฐิความคิดเห็นของตัวเอง

ส่วนมากความรู้ของมนุษย์เรา มักจะเป็นในลักษณะนี้ คือว่าผิดพลาดแล้วจึงค่อยสำนึกตัว ในทาง

พระพุทธศาสนา เราต้องการความรู้เท่าทันอยู่ในปัจจุบัน ไม่ปล่อยให้สายเกินแก้ การเลี้ยงลูกเป็นสิ่งสำคัญ แต่ว่า *ก่อนที่เราจะเลี้ยงลูกได้ เราต้องรู้จักเลี้ยงตัวเอง* ถ้าเราเลี้ยงตัวเองไม่ได้ เราจะเลี้ยงลูกไม่ได้เหมือนกัน ความรู้สึกต่อลูกเป็นความรู้สึกที่พิเศษ

อาทิตย์ที่แล้วอาตมานั่งดูทีวีกับน้องชายและลูกสองคนของเขา (หลานของอาตมา) ทางทีวีออกข่าวว่าคนบังกลาเทศเสียชีวิตเกือบสองสามแสนคน เราก็นั่งดูทีวีอยู่เฉย ๆ พอดีหลานตัวเล็ก ๆ ไปชนกับเก้าอี้ร้องไห้ อาตมาตกใจสงสารหลาน แต่เราดูทีวีด้วยกันเห็นภาพคนเสียชีวิตเป็นแสนรู้สึกเฉย ๆ อาตมาเลยได้ความคิดเกี่ยวกับความรู้สึกกับคนในครอบครัวว่า คนตายเป็นแสนไม่เจ็บใจไม่สงสาร เท่าคนที่เรารักซึ่งร้องไห้ด้วยเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ

ความรักหรือความรู้สึกอันนี้เป็นสิ่งที่เราต้องพัฒนาเหมือนกัน ความรักเป็นสมุทัยก็ได้ หรือเป็นมรรคเป็นทางไปสู่ความดับทุกข์ก็ได้ นั่นก็แล้วแต่สติปัญญาของเรา การที่พระพุทธองค์ให้พระภิกษุสามเณรประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ต้องการให้พระมีครอบครัวก็เพราะว่าความรักมักจะเป็นอุปสรรคต่อเมตตา ถ้าเรารักอย่างโง่ๆ

รักโดยไม่มีสติปัญญากำกับอยู่ ความรักนั้นมักจะทำให้เราแบ่งแยก มักจะทำให้เรามองคนที่เป็นศัตรูต่อคนที่เรารักว่าเป็นศัตรูของเรา คนอื่นมาชมหรือมาช่วยคนที่เรารัก เราก็ชอบเขา แต่ถ้าคนอื่นมาติเตียนคนที่เรารัก เราก็เกลียดเขา ชีวิตกลายเป็นชีวิตแห่งความรักและความเกลียดเพราะผู้ที่เรารัก

ความรักที่เข้มข้นที่เรามีต่อลูกของเราโดยเฉพาะมักจะเป็นความรักที่ตาบอด เรารู้อยู่ว่าไม่วันใดวันหนึ่งเราต้องตายจากเขา เราไม่ตายจากเขา เขาก็ต้องตายจากเรา เรารู้อยู่ แต่ว่าเราไม่ชอบคิดอย่างนั้น เพราะกลัวว่าถ้าเราคิดอย่างนั้นบ่อย ๆ เราจะหดหู่ใจ เราจะไม่สบายใจ เราเลือกชีวิตที่เพลิดเพลินกับความรัก ที่ไม่ยอมรับความจริงแห่งความไม่เที่ยง ความรักอย่างนี้ไม่มีวันที่จะเลื่อนชั้นเป็นเมตตาได้ เมตตา คือความรักที่ยอมรับความจริง

ฉะนั้นในการเลี้ยงลูก **คำแนะนำข้อแรกที่จะขอฝากไว้นั้นคือ <u>อย่าประมาท</u> อย่าลืมความตาย** อย่าลืมว่าตัวเองต้องตาย อย่าลืมว่าลูกต้องตาย และลูกอาจจะตายก่อนเราก็ได้ ชีวิตเป็นของไม่แน่นอน ลูกที่ตายในท้องแม่ก็มี คลอดออกมาจากท้องแม่แล้วตายก็มี ที่อยู่หนึ่งปีก็มี สองปีก็มี ห้าปีก็มี ยี่สิบปีก็มี เรื่องชีวิตเราไม่มีมาตรฐาน

การที่เราคิดว่าลูกของเราควรจะอยู่ถึงอายุ ๗๐ หรือ ๘๐ อย่างนี้ เป็นความคิดที่ไม่ฉลาด

ถ้าเราเห็นว่า *ชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน* จะเห็นว่าแต่ละวันแต่ละนาทีมีความหมายและมีค่าด้วย เมื่อเราเห็นค่าของเวลา เมื่อเราเห็นว่าเวลาเป็นสิ่งที่เราจับไว้ไม่ได้ เป็นสิ่งที่เราบังคับให้นิ่งไม่ได้ เวลาเป็นสิ่งที่แปรปรวน เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เราจะมีความคิดที่จะให้และความคิดที่จะใช้เวลานั้นเพื่อสร้างประโยชน์และสร้างความสุขทั้งแก่ตัวเองด้วยและแก่คนอื่น คือคู่ครองและลูกหลานของเราด้วย เราจะเห็นว่า เราไม่มีเวลาที่จะไปโกรธเขาแล้ว เราไม่มีเวลาที่จะไปอิจฉาใครแล้ว เราไม่มีเวลาสำหรับอารมณ์ที่เบียดเบียนตัวเองและเบียดเบียนผู้อื่น

เราจะเห็นหน้าที่ของเรา คือการสร้างความสุขและการสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์อันแท้จริงต่อชีวิตของเราและทุก ๆ คนที่อยู่รอบข้างเราด้วย และเราต้องคอยปรับความรู้สึกต่อคนอื่นให้มันเป็นธรรม ให้มันสอดคล้องกับหลักธรรมให้มากที่สุดที่เราจะทำได้ เมตตานั้นไม่ต้องการสิ่งตอบแทน ถ้าเรายังต้องการสิ่งตอบแทน มันก็ยังไม่เป็นเมตตา คือมันยังเป็นความรักที่เป็นสมุทัย เราก็ต้องพยายามพัฒนาความรัก

การเลี้ยงตัวเอง ถ้าเราแยกออกไปแล้วก็อาจจะสรุปได้ว่า เป็นเรื่องของการละและเรื่องการบำเพ็ญ *เราละสิ่งที่ควรละ บำเพ็ญสิ่งที่ควรบำเพ็ญ* สิ่งที่ไม่ดีไม่งามที่ยังไม่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา เราก็ป้องกันไม่ให้มันเกิด ที่เกิดขึ้นแล้วก็พยายามละ พยายามขจัดให้ได้ สิ่งที่ดีงามที่ยังไม่เกิดก็พยายามสร้างให้มีขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วก็บำรุง พยายามทำให้มาก เจริญให้มาก ให้ถึงพร้อม นี่ก็เป็นความเพียรในเรื่องของตัวเอง ในเรื่องการสัมพันธ์กับคนอื่น สิ่งที่สำคัญคือเราต้องเป็นตัวอย่างที่ดี

ทุกวันนี้รู้สึกว่าชาวพุทธเรามีน้อย แต่ "ชาวพูด" มีมาก เราพูดมากไป แต่ทำน้อยไป ต้องการให้ลูกเคารพเรา แต่เราไม่ทำสิ่งที่น่าเคารพ ไม่พูดสิ่งที่น่าเคารพ ต้องการความเคารพแต่ไม่ต้องการเป็นที่เคารพ แล้วมีแต่บ่นว่าทุกวันนี้ลูกไม่รู้จักบุญคุณของพ่อแม่เลย บุญคุณของพ่อแม่เป็นสิ่งที่เราจะตอบแทนได้ยากมาก แต่ในที่นี้**พ่อแม่ต้องเป็นพ่อแม่ที่ควรแก่ชื่อและตำแหน่งว่าพ่อแม่** ถ้าเราไม่ทำหน้าที่เป็นพ่อที่ถูกต้อง เราก็ไม่เป็นพ่อ เราไม่ทำหน้าที่ของแม่ เราก็ไม่เป็นแม่

ถ้าเราไม่เป็นแม่ด้วยการกระทำ ไม่เป็นพ่อด้วยการกระทำ แล้วเราจะไปเรียกร้องความกตัญญูกตเวทีจากลูก

ได้อย่างไร อันนี้ก็เป็นข้อคิดเหมือนกัน **เราเป็นอะไร เราก็เป็นด้วยการกระทำ** เราเป็นชาวพุทธก็เหมือนกัน เราไม่ใช่ชาวพุทธเพราะบัญชี เราไม่ใช่ชาวพุทธเพราะอ้างชื่อว่าเป็นชาวพุทธ เราไม่ใช่ชาวพุทธโดยสายเลือด ทุกวันนี้มีหลายคนบอกว่าฉันเป็นชาวพุทธโดยสายเลือด

อาตมาเคยยกตัวอย่างโดยสมมติว่า เราอยากเป็นหมอ แล้วเราไปเสนอตัวที่โรงพยาบาล เขาถามว่าจบมาจากไหน จบมาจากศิริราชหรือจบมาจากจุฬาฯ เราบอกว่าไม่ได้จบมาจากไหน แล้วคุณเป็นหมอยังไง เป็นหมอด้วยสายเลือด พ่อเป็นหมอ แม่เป็นหมอ ฉันเป็นหมอเพราะพ่อแม่ฉันเป็นหมอ อันนี้เราคงจะทำงานกับเขาไม่ได้ เขาไม่เอาหรอกอย่างนี้ คือเราเป็นอะไร เราก็เป็นด้วยการกระทำ

เราเป็นชาวพุทธด้วยการกระทำ มีความพากเพียรพยายามด้วยความจริงใจที่จะแสวงหาความจริง ที่จะปล่อยวาง สิ่งที่ไร้แก่นสารสาระในชีวิต ที่จะละสิ่งที่ท่านแนะนำให้เราละ และบำเพ็ญสิ่งที่ท่านสอนให้เราบำเพ็ญ อย่างนี้เรียกว่าเป็นชาวพุทธ ไม่ใช่ว่าเราจะไม่มีกิเลส ก็มีเหมือนกัน ก็ธรรมดา แต่เราไม่หมกมุ่นในกิเลสของตัวเอง เราต้องพยายามกำหนดรู้กิเลส ว่าเป็นกิเลส และต้องพยายามฝืน พยายามอดทนต่อกิเลส

ในชีวิตของชาวพุทธต้องพร้อมด้วยการให้ทาน ด้วยการรักษาศีล และด้วยการภาวนา ทีนี้เรื่องการภาวนาเป็นเรื่องที่สำคัญ คือเรามักจะมีความอยาก มักจะมีความต้องการ ความวิตกกังวล ความหวาดกลัวหลาย ๆ อย่างที่เราไม่ยอมรับที่มันคุกรุ่นอยู่ในใจ แต่ว่ามันมักจะออกในการกระทำและการพูดของเราโดยที่เราไม่รู้สึกตัว

ในทางพระพุทธศาสนาเรามีการสอนเรื่องทางสายกลาง **ทางสายกลางก็อยู่ที่การกระทำ การพูด การคิด ที่เป็นไปเพื่อการหลุดพ้นจากความบีบคั้นของกิเลส** แต่ทางที่เราเรียกว่าสุดโต่ง ก็มีทางแห่งการหมกมุ่นกับทางแห่งการเก็บกด เรามีอารมณ์อะไรเกิดขึ้นมา เก็บกดก็สุดโต่ง หมกมุ่นก็สุดโต่ง ทางสายกลางก็รับรู้รับรู้แล้วอดทน อดทนจนกระทั่งสิ่งนั้นหมดฤทธิ์แล้วก็เปลี่ยนแปลง แล้วก็ดับไป

ทีนี้ถ้าเรายังปล่อยวางไม่เป็น หรือไม่มีการฝึกอบรมในการปล่อยวาง ก็ยากที่เราจะอยู่ในทางสายกลางได้ คือ จิตจะเอียงไปทางเก็บกด หรือเอียงไปทางหมกมุ่น ถ้าเราเก็บกดหรือหมกมุ่นแล้ว จะไม่สามารถที่จะเห็นอารมณ์ของเราตามความเป็นจริง พระพุทธองค์จึงแนะนำให้เราฝึกจิตให้มีความสงบความสงบที่เราต้องการนี้ไม่ใช่

ความสงบซื่อ ๆ แต่เป็นความสงบที่ประกอบด้วยปัญญา ความสงบที่ควรแก่การงาน งานที่นี้คือ การพิจารณาการสอดส่องดูแลอารมณ์ของตัวเองเพื่อจะได้เห็น เพื่อจะได้สัมผัสความจริงที่ว่าอารมณ์ไม่ใช่จิต จิตไม่ใช่อารมณ์

เมื่อเราเห็นอารมณ์ตามความเป็นจริงแล้ว เราจะได้ปล่อยวาง เราจะมีความรู้สึกหน่าย หน่ายในความยึดมั่นในอารมณ์ว่าเป็นเรา เป็นของเรา แต่ถ้าจิตยังไม่สงบ เราไม่มีการฝึกจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ที่เรียกว่าสมถะกรรมฐาน จิตจะไม่มีความเข้มแข็งพอที่จะปล่อยวางอารมณ์ได้ พอที่จะเห็นอารมณ์ตามความเป็นจริงได้

อานิสงส์ของการฝึกสมาธิในลักษณะนี้เราจะเห็นได้ชัดในการเลี้ยงลูกด้วย เพราะว่าคนที่ยังไม่รู้จักตัวเอง ยังไม่เห็นตัวเอง มักจะใช้ลูกเพื่อตอบสนองความต้องการที่อยู่ใต้สำนึกของตัวเอง เช่น เรากลัวตาย แล้วก็ต้องการให้ลูกเหมือนที่เราเรียกว่าสืบตระกูล ทีนี้ส่วนมากที่เราอยากมีลูกสืบตระกูล ก็เพื่อเอาชนะความตาย อันนี้ก็ไม่เป็นไร

แต่ที่จะมีปัญหาคือว่า ถ้าเราเคยมีความผิดหวังในชีวิตแล้วเรามีสิ่งที่เราอยากได้ แต่เราไม่ได้ บางทีเราจะมองลูกว่าลูกเป็นตัวแทนของเรา เราจะให้ลูกทำในสิ่งที่

เรามุ่งหวัง ในลักษณะอย่างนี้จะเห็นว่าเราไม่มีความเคารพในความเป็นมนุษย์ของลูก แต่เราเห็นลูกเป็นสมบัติของตน การเห็นลูกเป็นสมบัติของเรานั้นเป็นบาป เราต้องเคารพในความเป็นมนุษย์ของลูก ลูกก็เป็นคน ลูกก็เป็นมนุษย์ แต่เป็นมนุษย์ที่ช่วยตัวเองยังไม่ค่อยได้ เราต้องเป็นพระพรหมของลูก เราต้องเป็นพ่อแม่ของลูก และเราต้องเป็นเพื่อนของลูกด้วย เราต้องเป็นทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ที่สำคัญต้องเป็นกัลยาณมิตร คือเราต้องพยายามปลูกฝังศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาในจิตใจของลูก และเราต้องมีปัญญาในการเลี้ยงลูกด้วย

บางคนมองการเลี้ยงลูกเหมือนกับการลงทุน เหมือนกับคนบางคนทำบุญ ด้วยหวังว่าจะได้นั่นจะได้นี่ อย่างที่เขาเรียกว่าเป็นการทำบุญค้ากำไร ทีนี้การเลี้ยงลูกค้ากำไรก็เหมือนกัน คือว่าเราเลี้ยงเขาก่อน เวลาแก่เขาก็จะเลี้ยงเราแทน อันนี้เขาเรียกว่าเป็นกิเลสและเป็นบาป แต่ขอให้เข้าใจว่าการที่เรียกว่าบาปไม่ใช่การด่า หรือการประณาม แต่เป็นการชี้ให้เห็นว่าถ้าเรามีความคิดอย่างนี้แล้ว ความรู้สึกของเราต่อลูกจะไม่บริสุทธิ์ จะมีกิเลส จะมีความอยากได้แอบแฝงอยู่ในความรักนั้น จะไม่เป็นความรักที่ประกอบด้วยธรรมที่เราเรียกว่าเมตตา

เราต้องมีความหวังดีต่อลูก แต่ต้องพยายามงดเว้นความหวังดีจากลูก "**หวังดีต่อเขาแต่อย่าหวังดีจากเขา**" อันนี้ก็เป็นข้อคิดอีกข้อหนึ่ง เราเลี้ยงเขาเพราะเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องเลี้ยง และเราจะต้องเลี้ยงให้ดีที่สุด เพราะว่าการทำหน้าที่ของเราให้ดีที่สุด คือการปฏิบัติธรรมในฐานะที่เราเป็นผู้ครองเรือน เราเอาสิ่งที่เป็นหน้าที่ของเราเป็นที่ปฏิบัติธรรม ไม่ใช่ว่าเราจะเลี้ยงลูกให้โตก่อนแล้วจึงค่อยปฏิบัติธรรม

เราจะทำนั่นทำนี่ก่อนเราจึงค่อยปฏิบัติธรรม พรุ่งนี้เราจะปฏิบัติธรรม วันนี้ยังไม่ไหว ยังยุ่งอยู่ ยุ่งอยู่กับลูก ยุ่งอยู่กับงาน ยุ่งกับนั่น ยุ่งกับนี่ คือสิ่งที่จะมายุ่งกับเรานี่ไม่มีวันจบ ไม่มีวันสิ้นสุดหรอก ถ้าไม่เป็นลูกก็เป็นหลาน เป็นนั่นเป็นนี่อยู่ตลอดเวลา คือ การที่จะรอให้สิ่งที่มายุ่งสงบลงก่อนจึงจะปฏิบัติธรรม ก็เหมือนกับว่าเราจะรอให้ทะเลหมดคลื่นก่อน เราจึงปฏิบัติธรรม มันไม่หมดหรอก

ความสงบ คือความพร้อมที่จะปฏิบัติ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอก แต่ขึ้นอยู่กับศรัทธาภายในจิตในใจของเรานี่แหละ คือการปฏิบัติธรรม **การเลี้ยงลูกคือการปฏิบัติธรรม และการเลี้ยงลูกกับการเลี้ยงตัวเองต้องควบคู่กันไป** เหมือนกับประโยชน์ท่านประโยชน์ตน ประโยชน์ตน

ประโยชน์ท่านนี้อันเดียวกัน เราสร้างประโยชน์ตนให้ถูกต้อง ก็เป็นการสร้างประโยชน์ท่านในขณะเดียวกัน การเลี้ยงลูกคือการเลี้ยงตัวเอง การเลี้ยงตัวเองก็คือการเลี้ยงลูก

ในการเลี้ยงลูก การช่วยเหลือลูก ต้องประกอบด้วยปัญญาเหมือนกัน ในขั้นพื้นฐานต้องมีขอบเขต คือศีล ทุกวันนี้โดยเฉพาะในเมืองไทย มีคนทุจริตมากที่อ้างว่าไม่ได้ทำเพื่อตัวเองแต่ทำเพื่อลูก อ้างความรักลูก เป็นเหตุให้ทำบาป ความรักลูกอย่างนี้ไม่ถูกต้อง เรารักลูกและความช่วยเหลือที่เราจะให้แก่ลูก ต้องอยู่ในขอบเขตแห่งศีลธรรม แล้วเราไม่ควรจะช่วยจนเกินไป

ถ้าเราเปรียบเทียบสังคมไทยกับสังคมตะวันตก รู้สึกว่าสังคมไทยอบอุ่นกว่ามาก แต่บางทีมันอบอุ่น จนกระทั่งลูกหายใจไม่ออกก็มี ลูกไม่มีความคิดริเริ่ม ไม่มีความคิดที่จะช่วยตัวเอง อาศัยแต่พ่อแม่ บางทีเด็กเมืองไทยบางราย อายุ ๒๐ - ๓๐ ก็เหมือนกับเด็กฝรั่ง ๑๕ - ๑๖ ปี อย่างนี้เป็นข้อบกพร่องของพ่อแม่ด้วย โดยเฉพาะในเรื่องลูกชาย รู้สึกว่าลูกชายเสียเปรียบผู้หญิงในเมืองไทย เพราะว่าลูกชายมักจะทำอะไรตามใจ พ่อแม่เอาใจลูกชายมากเกินไป จนกระทั่งไม่มีความอดทน

ขันติ เป็นเครื่องเผากิเลสอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น พ่อแม่ด้วยความรักที่ขาดปัญญา ทำลายหรือบั่นทอนขันติของลูกชายหรือของลูก ทำให้ลูกไม่มีโอกาสที่จะได้สร้างเครื่องเผากิเลส อย่างนี้จึงเสียเปรียบทางธรรม ลูกสาวค่อยยังชั่วหน่อย ผู้หญิงต้องมีความอดทนโดยธรรมชาติ พ่อแม่ก็ไม่ค่อยเอาใจใส่เท่าผู้ชาย อาตมาสังเกตที่วัดป่านานาชาติ ถ้าผู้ชายมาจากกรุงเทพฯ อยู่ไม่ค่อยได้ นอนกับพื้น ทำอะไร ๆ ไม่เหมือนที่บ้าน ไม่มีใครซักผ้าให้ ไม่มีใครรับใช้ อยู่ไม่ได้ ผู้หญิงสบาย อันนี้อยู่ที่การเลี้ยงลูกเหมือนกัน เราต้องสงสารผู้ชาย ทุกวันนี้ผู้ชายเสียเปรียบ

ท่านต้องรู้จักความพอดี และต้องมีปัญญาเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา ทุก ๆ เรื่องต้องมีปัญญากำกับอยู่ ในการเลี้ยงลูกนี่ก็ต้องสร้างปัญญา ปัญญามันจะเกิดมาจากไหน เราก็มีอยู่ทุกคน ปัญญาเรามีอยู่ทุกคน แต่โดยปกติ ปัญญาดั้งเดิมของเราถูกความคิดปรุงแต่ง หรือถูกอารมณ์ที่ผิวเผินทับถมไว้

ถ้าเราฝึกสมาธิเป็นประจำ จนกระทั่งจิตใจเราถึงความสงบ ปัญญาที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติจะผุดขึ้นมา เหมือนกับเรามีพี่เลี้ยงอยู่ในใจ ปัญญาไม่รู้มาจากไหน มันมีอยู่ของมัน แต่ปกติเราฝังมันอยู่ในดิน เพราะ

เรามัวแต่สนใจเรื่องโลกภายนอก เรื่องอดีต เรื่องอนาคต เรื่องนั่นเรื่องนี่ แต่เมื่อปัญญาเกิดขึ้นในลักษณะนี้ เราจะมีความรู้สึกต่อสิ่งที่เหมาะสม เหมือนกับลูก บางทีเราต้องปลอบใจ บางทีต้องให้กำลังใจบางทีก็ต้องว่าเขา บางทีอาจจะต้องตีเขาก็ได้ สิ่งที่เหมาะสมเหล่านี้จะหาได้จากที่ไหน อ่านตำราอ่านหนังสือไม่พบหรอก มันต้องรู้อยู่ในใจ เวลาควรพูดก็มี เวลาไม่ควรพูดก็มี เวลาควรห้ามก็มี เวลาควรอนุญาตก็มี ใครจะมาบอกเรา ไม่มีใครหรอก นอกจากสติปัญญาที่มีอยู่ในใจ อันนี้ตัวที่พึ่ง เป็นที่พึ่งอันแท้จริงและเป็นสิ่งที่เราต้องสร้างขึ้นมาเอง บางทีเราอยากจะคุมลูก ไม่อยากให้ลูกมีความทุกข์ ไม่อยากให้ลูกผิดพลาด **แต่บางทีต้องยอมรับ ต้องยอมให้ลูกผิดพลาดต้องยอมให้ลูกเป็นทุกข์ ให้ลูกเห็นเอง เมื่อให้เขาเห็นเองแล้วเขาก็จะเลิกเอง**

เมื่อก่อนอาตมาเคยทะเลาะกับโยมพ่อมากเรื่องนี้ ถึงโยมพ่อจะห้ามไม่ให้ทำ เราก็ไม่ยอม พ่อก็ไม่พอใจ พ่อน้อยใจว่าลูกไม่เชื่อฟังพ่อ พ่อก็เคยผ่านเรื่องนี้มาแล้ว เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี พ่อจึงไม่อยากให้ลูกไปยุ่งกับสิ่งนี้ เชื่อพ่อเถอะ อาตมาก็เคยบอกว่าลูกเชื่อพ่อ แต่ว่าถ้าลูกยังไม่สัมผัสเอง ลูกจะต้องมีความสงสัยอยู่ในใจ ไม่วันใด

วันหนึ่งลูกก็จะต้องลอง เพราะว่าเราจะหมดความสงสัยด้วยคำพูดของคนอื่นไม่ได้ แม้ว่าจะเป็นคำพูดของพ่อก็จะขอลอง เราจะควบคุมลูกจะป้องกันลูกทุกอย่างไม่ได้และลูกจะไม่ฉลาดด้วย บางทีต้องปล่อยให้ลูกเห็นเองรู้เองบ้าง และเราควรจะมองลูกว่าเป็นตัวแทนของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่เราแผ่เมตตา ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงมีความสุขความเจริญ เราอยากจะช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลาย ถ้าเราช่วยไม่ได้เพราะเราอยู่บ้าน หรือเราอยู่ที่ทำงาน มีคนรอบข้างก็ไม่กี่คน

เราจะช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงได้อย่างไร เราก็ช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงที่เรารู้จัก แต่มีหลายคนที่บ่นว่าฉันแผ่เมตตาได้ดี แผ่เมตตาให้ทุกคน เว้นแต่คนที่อยู่ในบ้าน คนที่อยู่ใกล้ชิด รู้สึกว่าแผ่เมตตายาก ทำไมมันเป็นอย่างนี้ เพราะคนนี้แหละที่มากระทบกระแทก คนนี้ที่มาทำสิ่งที่เราไม่ชอบ ทำสิ่งที่ขัดใจเรา ข้อนี้แหละสำคัญที่สุด คือเราต้องพยายามแผ่ให้คนนี้ และแทนที่จะมองลูกเป็นสมบัติของเรา ลูกของฉัน

เราเห็นลูกเป็นตัวแทนของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่มาอยู่กับเราชั่วคราว ไม่รู้จะมาอยู่กับเรากี่ปีหรือกี่วันหรือกี่ชั่วโมง แต่เราจะช่วยเขาด้วยจิตที่บริสุทธิ์ แล้วการที่เรา

จะได้รับอะไรตอบแทนนั้น ถือว่าเป็นผลพลอยได้ เราสอนให้เขามีความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ รู้จักบุญคุณของผู้มีอุปการคุณ แต่ว่าการที่เราจะบังคับให้เขาเป็นคนดี บังคับให้เขาเป็นตามนั้นไม่ได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่บังคับไม่ได้ แต่เราจะแนะนำหลักเท่าที่เราสามารถจะแนะนำเขาตามที่สติปัญญาของเราจะอำนวย แต่เรื่องผลที่ออกมานั้นไม่ได้อยู่ในวิสัยของเราที่จะบังคับเอาก็เหมือนกับการนั่งสมาธิภาวนาเหมือนกัน

หลวงพ่อชาท่านเคยสอนอยู่บ่อย ๆ ว่า **หน้าที่ของเราอยู่ที่เหตุ** เราปลูกต้นไม้ หน้าที่ก็อยู่ที่การขุดดิน การปลูก การพรวนดิน การรดน้ำ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของเรา **แต่ผลที่ออกมานั้นเรื่องธรรมชาติ เรื่องลูกก็เป็นธรรมชาติเหมือนกัน ในการทำหน้าที่ ความรักอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีปัญญาประกอบด้วย** ค่อยพิจารณาว่าเราควรจะพูดอย่างไร เราควรจะทำอย่างไรเพื่อจะสร้างลูกให้เป็นคนดี ไม่ใช่ว่าจะให้ลูกทำแต่ในสิ่งที่เราอยากให้เขาทำ หรือว่าจะให้ทำทุกสิ่งทุกอย่างตามใจเรา แต่เราจะให้เครื่องมือแก่เขา เครื่องมือในการสร้างชีวิตของเขาเอง แล้วเราเองจะเป็นตัวอย่างที่ดี แต่เราจะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นว่าเขาต้องเป็นอย่างนั้น เขาไม่ควรทำอย่างนี้ เราต้อง

มีการยอมรับความเป็นมนุษย์ของเขา ถ้าเราเอาลูกของเราไปเปรียบเทียบกับคนอื่น เป็นสุขหรือทุกข์ ก็เป็นทุกข์ อันนี้ก็เห็นทุกข์ตามความเป็นจริง แล้วเราก็ปล่อยวาง

การมีลูกนี้ช่วยในการปฏิบัติธรรมได้ดี เพราะว่าจุดสำคัญในการปฏิบัติธรรม คือการละความเห็นแก่ตัว เรามีลูกเรามีแต่ให้อย่างเดียว ตอนลูกยังเป็นทารกอยู่ สามีภรรยาร่วมสุขร่วมทุกข์ แต่เด็กน้อยนั้นไม่เคยร่วมทุกข์ร่วมสุขบ้าง แต่เวลาเราเป็นทุกข์เราจะเอาลูกเป็นที่พึ่ง*ไม่ได้* เราจะเอาอะไรจากลูกไม่ได้ นอกจากให้จะทำให้เราได้ความสุขจากการให้ ลูกร้องไห้ ตี ๑ ตี ๒ หลายวัน เรานอนไม่หลับ นี่ก็เป็นการให้ แต่เราทำด้วยความพอใจ ทำเพราะเห็นเป็นหน้าที่

ในการปฏิบัติธรรมก็เหมือนกัน เราต้องเลี้ยงตัวเอง ไม่ว่าจะยากลำบาก และเราก็ต้องทำบ่อย ๆ ทำทุกวัน ไม่มากก็น้อย ทำด้วยความสม่ำเสมอ ทำเป็นหน้าที่เหมือนกับเราเลี้ยงลูก เลี้ยงลูกนี้ไม่ใช่ว่าวันนี้ขี้เกียจ วันนี้ไม่มีเวลาวันนี้ไม่เลี้ยงหรอก อันนี้ทำไม่ได้ การปฏิบัติธรรมก็เหมือนกันต้องทำทุกวัน **แม้ว่าเรายังไม่อยู่ขั้นที่เรียกว่าปฏิบัติชอบ ขอให้เราชอบปฏิบัติก่อน เราก็ต้องพยายามใช้ความรู้สึกต่อการปฏิบัติ เหมือนความรู้สึก**

ของแม่ต่อลูก ที่ว่าหน้าที่เป็นสิ่งที่ควรทำเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรทำ

ทุกวันนี้ประเทศไทยของเรากำลังเจริญ แต่เจริญด้วยวัตถุ แต่เราเห็นความเจริญ เจริญด้วยวัตถุถึงพรุ่งนี้อีกในแง่หนึ่ง จะมองว่าเป็นการกำเริบของสิ่งที่ไม่งามโดยเฉพาะความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ ฉะนั้นพวกเราต้องเป็นตัวแทนศาสนา ทั้งศาสนาในสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของเราโดยตรง และศาสนาในอนาคตที่เราจะช่วยได้ โดยเราจะอนุเคราะห์ได้ด้วยการสั่งสอนลูกหลานของเราให้ตั้งอยู่ในธรรม

เรื่องของธรรมะก็เหมือนกัน เราจะบังคับเขาไม่ได้ แต่ถ้าเราเป็นตัวอย่างที่ดีให้เขาเห็นความสงบของเรา ถ้าเขาเห็นความสุขของเราที่อาศัยการปฏิบัติธรรมแล้ว เขาต้องสนใจ ทำไมจะไม่สนใจ ถ้าเรามิได้ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเองอย่างนี้ ทุกวันนี้เขาไม่รับ เขาบอกว่าฉันไม่สนใจหรอก พ่อแม่ของฉันเป็นชาวพุทธ แต่หน้าบูดเบี้ยวอยู่ทั้งวันทั้งคืน เขาจึงไม่สนใจ แต่ถ้าเขาเห็นว่าเราได้รับความสุข เราได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติธรรม เขาสนใจเองโดยธรรมชาติ โดยที่เราไม่ต้องแนะนำเราไม่ต้องบังคับ

ในการเลี้ยงลูกที่ว่านี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติธรรมของเรา แทนที่จะเห็นการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่เราทำเพื่อตัวเอง ให้เห็นว่าเป็นการปฏิบัติบูชา การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา เราทำเพื่อศาสนา ทำเพื่ออนุเคราะห์ ทำเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทำด้วยความกตัญญูกตเวทีต่อพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้การปฏิบัติธรรมเป็นการให้

ฝึกให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ต้องอยู่ในลักษณะอยู่ในขอบข่ายของการให้ ยิ่งให้ก็ยิ่งมีความสุข ยิ่งมีความสุขก็ยิ่งมีโอกาส ยิ่งมีความมั่นคงที่จะให้ความสุขแก่คนอื่น ถ้าตัวเองยังไม่มีความสุข เราก็ให้ความสุขแก่คนอื่นไม่ได้

ในวันนี้อาตมาก็ให้ข้อคิดหลายข้อ ล้วนเป็นข้อยาก ๆ วกไปเวียนมา แต่ถ้าว่าง ๆ นำมาพิจารณาก็คงเป็นประโยชน์แก่ญาติโยม คงจะพอสมควรแก่เวลาเกรงใจคนที่ฟังภาษาไทยไม่ออก[๔]

---

๔ *จากหนังสือโสตถิธรรม (๘) กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม สโมสรกระทรวงอุตสาหกรรม จัดพิมพ์เป็นธรรมทาน เมื่อธันวาคม ๒๕๓๕*

ชยสาโร ภิกขุ

นามเดิม	ฌอน ชิเวอร์ตัน (Shaun Chiverton)
พ.ศ. ๒๕๐๑	เกิดที่ประเทศอังกฤษ
พ.ศ. ๒๕๒๑	ได้พบกับพระอาจารย์สุเมโธ (พระราชสุเมธาจารย์ วัดอมราวดี ประเทศอังกฤษ) ที่วิหารแฮมสเตด ประเทศอังกฤษ ถือเพศเป็นอนาคาริก (ปะขาว) อยู่กับพระอาจารย์สุเมโธ ๑ พรรษา แล้วเดินทางมายังประเทศไทย
พ.ศ. ๒๕๒๒	บรรพชาเป็นสามเณร ที่วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี
พ.ศ. ๒๕๒๓	อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ที่วัดหนองป่าพง โดยมีพระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อชา สุภัทโท) เป็นพระอุปัชฌาย์
พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔	รักษาการเจ้าอาวาส วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี
พ.ศ. ๒๕๔๕ - ปัจจุบัน	พำนัก ณ สถานพำนักสงฆ์ จังหวัดนครราชสีมา

มูลนิธิปัญญาประทีป

ความเป็นมา

มูลนิธิปัญญาประทีป จัดตั้งโดยคณะผู้บริหารโรงเรียนทอสี ด้วยความร่วมมือจากคณะครู ผู้ปกครองและญาติโยมซึ่งเป็นลูกศิษย์พระอาจารย์ชยสาโร กระทรวงมหาดไทยอนุญาตให้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลอย่างเป็นทางการ เลขที่ทะเบียน กท. ๑๔๐๕ ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๑

วัตถุประสงค์

๑) สนับสนุนการพัฒนาสถาบันการศึกษาวิถีพุทธที่มีระบบไตรสิกขาของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

๒) เผยแผ่หลักธรรมคำสอนผ่านการจัดการฝึกอบรมและปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่สื่อธรรมะรูปแบบต่างๆ โดยแจกเป็นธรรมทาน

๓) เพิ่มพูนความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน และส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๔) ร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่น ๆ เพื่อดำเนินกิจการที่เป็นสาธารณประโยชน์

คณะที่ปรึกษา

พระอาจารย์ชยสาโรเป็นองค์ประธานที่ปรึกษา โดยมีคณะที่ปรึกษาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ อาทิ ด้านนิเวศวิทยา พลังงานทดแทน สิ่งแวดล้อม เกษตรอินทรีย์ เทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาศาสตร์สุขภาพ การเงิน กฎหมาย การสื่อสาร การละคร ดนตรี วัฒนธรรม ศิลปกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

คณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิฯ ได้รับเกียรติจากรองศาสตราจารย์นายแพทย์ปรีดา ทัศนประดิษฐ เป็นประธานคณะกรรมการบริหาร โดยมีคุณบุบผาสวัสดิ์ รัชชตาตะนันท์ ผู้อำนวยการโรงเรียนทอสีเป็น เลขาธิการฯ

การดำเนินการ

• มูลนิธิฯ เป็นผู้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมปัญญาประทีป ในรูปแบบโรงเรียนบ่มเพาะชีวิตเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการศึกษาวิถีพุทธ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯ ข้างต้น โรงเรียนนี้ตั้งอยู่ที่ บ้านหนองน้อย อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

• มูลนิธิฯ ร่วมมือกับโรงเรียนทอสี ในการผลิตและเผยแผ่สื่อธรรมะแจกเป็นธรรมทาน ทั้งนี้ในส่วนของโรงเรียนทอสีฯ ได้ดำเนินการต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕

ความฉลาด
ไร้พรมแดน